

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԱՄՍԱԿԱՆ

Ա. ՁԳ. ԿՐՕՆԲ. ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ
ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ
ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ — ՀԱՏՈՐ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ:

ՏԵՏՐ ՏԱՄՆԵՐՈՐԴ — ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1874

Ա. Ճշմարտութիւնն ճշ. իրենում
Բ. Բարոյական իրաւունքն աշխ.
Գ. Վէպ — Հասկի Սաֆեր. Ուսուս. 'ի Սեփեղանոյ
Դ. Ճշմարտութիւնն Արտեւորչ
Ե. Լեզուի վերայ
Զ. Դասերը արարին արդեւստիւնն,
Թ. Այլ և այլ, — Դասարանն ընդհանուր ժողով 'ի Նիկիտի
Մանգոյժ. — Ուր 'ի վերայ Երաստանի. — Թուղզ Տարդ ճշ:

ՅԱՐԱՇ

ՏՊԱԴՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՎԱՆՍ Զ. Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ

— 1874 —

ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Կ Ր Օ Ն Ա Կ Ս Ն

Ողջախոհութեան առաքինութիւնը բարոյական իմաստասիրութեան մէջ տեղ ունի, եւ թէ քրիստոնէական Նիկեոյեցոյ դրութեան Հեղինակին մօտաց մէջ այս առաքինութիւնը ի՞նչ վարդապետութեամբ կը բացատրուի . ասիկա քննեցինք նախընթաց թերթով եւ գրեալնք՝ թէ իմաստասիրութիւն եւ քրիստոնէութիւն մի եւ նոյն վճիռ ունին : Ընդունուած սկզբունք է ուրեմն թէ ուսուցանող հաճոյք բացարձակ լինելու աստիճան ստուարացնելն ուղիղ չէ . եւ թէ ժողովարութիւնը ամուսնական կրից համար բացարձակ կրնայ ըլլալ : Այս սկզբան ուղիղ հետեւութեամբ ողջախոհութեան առաքինու-

Թիւնը եկեղեցւոյ պաշտօնէից համար ընդունելը ոչ մարդու խելքի դէմ է (թէ եւ մտամոլ աղանդաւորք կուրանան) , եւ ոչ մեր զգացմանց բարձր եւ աւելի սուրբ վիճակին անյարմար : Պիտի խօսինք թէ ինչպէս այս դրութիւնը եկեղեցւոյ մէջ տարածուեր է : Մեր այս նիւթը դժխաւորապէս երկու որիշ առարկայ կը պարունակէ հետազօտելու : մէկ մը ըստ ինքեան դրութիւնը եկեղեցւոյ մէջ , եւ մէկ մ' ալ ասոր վրայ յարմարցուած հրահանգը ըստ մասնական եկեղեցեաց :

Ա.

Մարդկային կրօնարեւութիւնը Աստուծոյ կատարելութեան մերձեցնելու ջանքը առաքինութիւն մ' է , զոր կը պահանջէ քրիստոնէութեան Հեղինակը . եղբեր՝ հարբեալ՝ որդեւ եւ հայրն յերեւոտոր հարբեալ է : Եթէ ամեն մարդիկ ունենալու են այս ձգտումը աստուածանմանութեան , որչափ հապաանոնք՝ որ աւելի մերձաւոր են Աստուծոյ զգալի նշանակներուն , այն է սեղանոյ եւ սղաշտաման :

Քրիստոնեայները ծայրագոյն ժուժկալութեան դադարաւրը ոչ միայն իրենց Հեղինակին վարդապետութեան եւ օրինակին մէջ կը տեսնէին , այլ նաեւ աստուածային սիրոյն աճումն առած մարդկեղէն սրտին մէջ ցանկական հաճոյլց գրեթէ բոլորովին ջնջուելու հետեւականութեան մէջ : Այս երջանիկ հետեւականութիւնը իրենց անձին վրայ զգացին նախ առաքելները , եւ առաջ իրենք հրաժարեցան ընտանիքէ առանց այս առաքինական ճգնութիւնը իրենց հետեւողներուն վրայ ընդհանուր բարոյական պարտաւորութեան օրէնք շինելու : Պօղոս եղաւ առաջին՝ որ ամուրի կենաց եւ կուսութեան յորդորակ գրեց կորնթացի հաստապետոյ , ոչ իբրեւ անխուսափելի օրէնք բարոյա-

կանի՝ այլ իրրեւ անձնանութիւն կամաւոր . Որ ալ

մասնացանկն զայն՝ քարտ առնէ , եւ որ ոչն անմասնացանկն՝
լաւ եւս առնէ : Ուստի իւր անձին վրայ զգացած
երջանիկ արդիւնքէն այս բարոյականն հանելն անուի
կրնայ ապացուցուիլ , որ կուսութիւնը բաղդատու
թեամբ լաւագոյն լինելը բարոյական օրէնքէ մի չհա
ներ , այլ սրտի հաստատուած տարամադրութենէ , այս
կրնշանակէ ըսելը . — Իսկ որ հաստատեալ է 'ի սրտի
իւրում , եւ վտանգ ինչոչ իցէ նմա , եւ իշխանութիւն
ունի 'ի վերայ կամաց իւրոյ , եւ զայն ընտրեաց 'ի սրբ
տի իւրում՝ պահել զկոյնն իւր բարւոյք առնէ : —

Այս առաքինութեան ծագումն առած , յորդորակ
ներու նիւթ եղած եւ օրինակը եկեղեցւոյ գլխաւոր
պաշտօնէից վրայ շատնալ սկսած թուականին բնակա
նաբար ամուսնական կրից չափազանցութիւնները պիտի
զսպուէին . Ուստի նախ երբայական օրինաց մէջ արձակ
ման օրէնքը բոլորովին ջնջուեցաւ , եւ երկու ամուսնաց
ցկեանս կապակցութեան օրէնքը հրատարակուեցաւ ,
կին առնակին . . . ցորչափ կենդանի է այրն՝ չուն
կոչի եթէ լինիցի առն այլում , եւ եթէ մեռանիցի այրն
ազատ է յօրինացն՝ չհամարեալ չուն՝ եթէ լինիցի առն
այլում . — Զափաւորութիւնն օրէնք եզրու առ հաստ
րակ քրիստոնէից , ասիկա մարդկային բնական պահան
ջից ուղղակի ժխտումն չէր , այլ մարդկային արժանեաց
հաստատութիւնը , որուն տրամադր մարդոյն սիրոյն մէջն
էր , եւ ըստ մասնեայ ապացոյցներն իսկ երբայական եւ
հեթանոսական ազգաց մէջ կը տեսնուէին , Բահանայք
երբայեցւոց մէջ հանեալ կամ արձակեալ կին չէին կր
նար առնուլ , այլ շատ շատ այրի կամ այրը մեռած կի
ներ . իսկ քահանայապետը կոյս միայն կրնար առնուլ
իրեն կին . (Դէպ . Ի . 7 . 43 . 44 .)

Ընդունել պէտք է ուրեմն՝ թէ բնաւ իսկ չամուս
նանալու առաքինութեան մերձաւորը միախնութիւնն եւ
անբաժանելիութիւնն է ամուսնութեան . որչափ այս
մերձաւորը ընդհանրանայ՝ սոյնչափ ասկէ վերագոյնը պի
տի ընդարձակուէր . այսպէս տարածուեցաւ կուսու

Թեան կամ ամուսնութեան դրութիւնը անաջին դարձ-
րու մէջ : Եւ տե՛ս թէ ինչ էր կարգը . նախ բաղնա-
կընութիւնը հերքուեցաւ, օրէնք ըլլալով որ — վասն պո-
ռընկութեան իւրաքանչիւր ոք գիւր կին կալցի — : Այս
խօսքին մէջ է թէ բաղնակնութեան եւ արձակման խա-
փանումը, եւ թէ մանաւանդ ամուսնութեան ամենէն
բնական եւ ուղիղ նպատակին բացատրութիւնը, յորում
է եւ չամուսնանալու առաքինութեան սկիզբը : Զի այս
խնայողով ամուսնութիւնն ուրիշ բանի համար եղած չը-
լար : այլ միայն պոռնկութեան վտանգներէ զգուշ-
նալու միջոց : Երբ այս վտանգը չ'կայ — Եթէ վտանգ
ինչ ոչ իցէ, եւ ընտրեաց 'ի սրտի իւրում պահել զկոյսն
(կամ զկուսութիւն,) — Ժուժկալելու առաքինութիւնը
կը հիմնուի . երկրորդ . օրինադրուեցաւ որ եկեղեցւոյ
մէջ հասարակային կեանք անցունելու քրիստոնեայները
թէ կին ըլլան եւ թէ այր, մէկէ աւելի ամուսնութեանց
պատմութիւն չունենան, ինչպէս եպիսկոպոսները, սար-
կաւազները եւ այրիները : այս վերջինները եթէ աւե-
տարանի պաշտօն չունէին, դո՛նէ եկեղեցւոյ հասցիով
խնամակերպութեան համար եկեղեցւոյն ծանօթ վիճակ մ' ու-
նէին : (Ա . ՏԼԺ . Ե . 12 .)

Այս կարգաւորութեան բնական ընթացքն եղաւ եր-
կրորդ դարուն մէջ եպիսկոպոսաց համար բոլորովին ան-
կընութիւն հաստատուիլը, որով վերջան միանդամ ամուս-
նութեամբ կամ մի կնոջ հետ ապրող եպիսկոպոսները,
եւ շատցան անոնք որ բնաւ չամուսնացան, կամ ձեռ-
նադրուեցնուն պէս երկուստէք յօժարութեամբ իրենց
կիներէն բաժնուեցան :

Քրիստոնէական այս ընդհանուր սովորութեան հա-
մեմատ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ իւր ամուսնէն, փո-
խադարձ հաւանութեամբ, բաժնուեցաւ յառաջ քան
զքահանայութիւնն : այսպէս վարուեցան նաեւ այս հը-
րաշալի բունոյն շառաւիղ սուրբ Հայրապետներն ալ :

Ասկէ ետքը պիտի տեսնենք իւրաքանչիւր մասնա-
կան եկեղեցեաց հրահանգը ՚ի մասին անկեղծեան պաշ-
տօնէից եկեղեցւոյ :

Առաքելական դարուց մէջ, ինչպէս ըսինք, հետ-
զհետէ անկեղծեան դրութիւնը ընդարձակուելով՝ Նի-
կիոյ ժողովոյն մերձաւոր ժամանակներն հոն հասած
էր : որ արեւելքի մէջ եկեղեցւոյ պաշտօնեայնէրէն
Եպիսկոպոսը միայն տմուրի կամ բնաւ չամուսնացեալ-
ներէն կառնուէր : իսկ քահանայն կամ մասն մը ժո-
ղովրդաց վրայ Եպիսկոպոսի իշխանութեան ներքեւ հո-
վիւ կարգուած երէցը քահանայութենէն յառաջ ամուս-
նացեալներէն կառնուէր : Երէցը կամ քահանայն ուխտ
կունենար՝ որ յետ վախճանի ամուսնոյն ժուժկալէ
յերկրորդ ամուսնութենէ : Այսպիսի ուխտաւորութեան
հիմը առաքելական պատուիրանի վրայ հիմնեալ էր : որ
եկեղեցւոյ հրապարակական պաշտօնեայնները միակին-
ներէ տառաւ կը հրամայէր : Եթէ նախ քան գիտրդն
հարկաւոր էր միտկնութիւնը՝ շատ հաւանականորաւ
տախտաբան կրնար ըլլալ յետ կարգին : Իսկ արեւմտից
մէջ Եպիսկոպոսաց վրայ տարածուած դրութիւնը քա-
հանայից վրայ ալ տահմանուած էր : րոյց ո՛չ աշխարհ
ընդհանուր եւ կոնստանական վճռով :

Մինչեւ Նիկիոյ ժողովոյ թաականը տարէն էր եկե-
ղեցւոյ մէջ անկեղծեան դրութիւնը, և այս տարած-
ման շարժառիթն էր այս ժամանակներու մէջ ինքնա-
կամ աշխարհէ՝ հրաժարող և մարդկային ամբօրինելի
հետի անստատոս ուղիւր բնակող ճգնաւորներու խառն
բաղմութիւնը : որ հրեշտակային սրբութեամբ կըմայ-
լէր և առանց ձեռնադրութեան էր : Ժողովրդեան վրայ
աւետարանի անձնաւորացութեան այս հրուշքը բնականա-

բար պիտի տարածուէր նաև անոր պաշտօնէից վրայ :
Սոկրատ և Սոքրատեսնոս եկեղեցական պատմիչք կը վկայեն
թէ Նիկիոյ ժողովոյն մէջ՝ առաջարկուեցաւ Հռովմի
Եպիսկոպոսէն՝ որ առ հասարակ եկեղեցականաց վրայ
օրէնք դրուի՝ յառաջ քան զկարգն ամուսնադեալ եկե-
ղեցականք ամուսնական կեանքը շարունակելէ որդի-
լելու : Յակոբն արեւելից Եպիսկոպոսը չհաճեցան այս
առաջարկութեան և ժողովը վճռեց՝ որ այս մասին հին
սովորութիւնը պահուի :

Նիկիոյ սուրբ ժողովն, ուրիմն, առաջին երեք դա-
րերու մէջ տեղի գտած սովորութիւնը սրբադանեց, և
վճռեց՝ որ Եկեղեցւոյ երեք պաշտօնէութեանց մարդիկը
ամուսնացեալներէ եւ չամուսնացեալներէ առնուին .
Եպիսկոպոսները թէ բնաւ չամուսնացեալներէ եւ թէ
ամուսնացեալներէ առնուին, բայց ասոնք, յետ ձեռնադրու-
թեան ամուսնութենէ բաժնուին . կրեցները կամ բնդ-
վոյսանակաւ Կոյսկոպոսները, որ բուն Եպիսկոպոսին կող-
մանէ ժողովրդեան Խոստովանութիւնը պիտի լսեն, եւ
հրամանի տակ անմիջապէս հովութիւնը պիտի բնեն,
ամուսնացեալներէ առնուին, բայց ամուսնաց հետ բնա-
կին մինչեւ յիսոգնան . Սարկաւաղները՝ օրաց պաշտօնն
է եպիսկոպոսին եւ քահանային հրամանի տակ ժողո-
վոյ տեան եւ քահանային ու եպիսկոպոսին մէջ յարարե-
լու թեան կապն ըլլալ, թէ ամուսնացեալներէ ըլլան եւ
թէ չամուսնացեալներէ, միայն յետ ձեռնադրութեան
պսակ ամուսնութեան չունենան քահանայից պէս, այլ
արդէն ունեցողը կնոյ մնայ՝ չունեցողը չունենայ :

Բնդհանուր եկեղեցւոյ հրահանգը ՚ի մասին անկնա-
թեան եկեղեցւոյ պաշտօնէից այս է, եւ սր քրիստոնեայ
ընկերութիւն՝ որ այս հրահանգը ընդ արձակեր եւ ջլեր
է եկեղեցւոյ բնդհանուր հրահանգին ապստամբն է :

Հռովմէական եկեղեցին չորրորդ դարուն վերջերը
բոլորովին խափանեց ամուսնաւոր եկեղեցական ունենա-
լու գրութիւնը, վախեց Նիկիոյ ժողովոյն վճռած հրա-
հանգը :

Յունական եկեղեցին եւ ասոր յարակից արեւելայք.

հրահանգէն դուրս չելան, սակայն ժողովրդեան հետ անմիջական յարաբերութիւն ունեցող քահանայից եւ սարկաւադաց մէջ անամուսիններն ալ կը գործածէ . եւ ասոնցմէ կարգը ձգելով ետքէն ամուսնանալ ուղղներու վրայ պսակ կը դնէ Եպիսկոպոսին ներելովն :

Հայաստանեայց Եկեղեցին ճշդութեամբ կը պահէ հին հրահանգը , եւ ժողովրդոց անմիջական յարաբերութենէ հեռի կը պահէ այն Եկեղեցականներն , որ պսակ չունին կամ կարգն ընդունելէ ետքը ամուսինին կը մեռնի : Այս է մեր Եկեղեցւոյ դրաւոր հրահանգը , սակայն դործածութեան մէջ սխալներ շատ կ'ընենք : Մօտեցած ենք լատինաց եւ յունաց զեղծման երբվարդապետ տիտղոսով շատ մը Եկեղեցականներ կը ձեռնադրենք կոյս մարդիկներէ եւ թոյլ կուտանք , որ ժողովրդեան մէջ քահանայից սահմանները կոխեն : Նոյն օրինակ զեղծում մի է կինը մեռած երիտասարդ քահանայները թողուլ ժողովրդեան անմիջական ծառայութեան մէջ , որոց համար Սուրբ Ներսէս կ'ըսէ իստիւ կը պատուիրէ ըսելով . — Աւանդեմք եւ դայս պատուիրան ամուրեաց քահանայիցդ որ ըստ աշխարհի զի որում 'ի մանկական հասակին հասանէ վախճան ամուսնոյն , եթէ կամեսցի զոգին իւր ապրեցուցանել 'ի մեղաց եւ 'ի բամբասանաց , եւ սուրբ խորհրդոյն արժանաւորապէս սպասաւորել , հրաժարեալ յաշխարհէ , ըստ կանոնական հրամանին 'ի կարգ կրօնաւորութեան մտցէ : Զի 'ի մէջ աշխարհի սովորական ընտելութեամբ լինելով 'ի տեսութիւնս , եւ 'ի խօսակցութիւնս ընդ կանայս , մանաւանդ ' խօստովանութեան նոցին լինել ընդունող ըստ օրինի քահանայութեան անհնար է սրբութեամբ ծառայել Սատուծոյ , ապա թէ ' ընդ անձուկ ճանապարհն գնալ դժուարանայ զլայն եւ զարձակն սիրելով , լուել արժան է նմա 'ի սրբոյ պատարագին սպասաւորութենէ , թէ եւ 'ի յայտնի վատութիւնս ո՛չ բամբաստի : Քանզի ո՛չ կարէ յերիտասարդական հասակին մաքրապէս սպասաւորել սրբութեանցն , մեղաւոր : որ ո՛չ երկեղեցութեամբ եւ պարկեղ

տութեամբ , եւ պահօք եւ աղօթիւք՝ դիւանայ ան-
ձին իւրում , այլ աներկիւզութեամբ վարի 'ի կերա-
կուրս եւ յոմպիս , եւ յամենայն տեսակս ընդարձակ
վարուց : Իսկ որոյ մերձ 'ի ծերութիւն հասանէ վախ-
ճան ամուսնոյն , եւ վատահ լինի յանձն իւր՝ սրբու-
թեամբ եւ անարատ վարուք , եւ առանց բամբասանայ
սպասաւորել Աստուծոյ , որպէս զի՝ գովութիւնս ընկալ-
ցի 'ի տեսողաց եւ մի բամբասանս , այնպիսին կացցէ
յեկեղեցւոյ իւրում՝ որքան եւ անորձէ —

Շատ մեծ պատրուակ է ժողովրդեան մէջ ամուրի
կամ , ինչպէս կըսենք հիմայ , վարդապետ եկեղեցա-
կաններու յատկացնել Աստուծոյ բանին քարոզը : Այս
զեղծումը որչափ որ ժողովրդէն առնուած քահանայից
աղիտութենէն կամ Աստուծոյ բանին անհամութենէն
անդի գտած է , մնասը սովորութեան եւ որ աւելի
անտեղին է յատուկ պաշտօնի մը ձեւի դառնալուն մէջն
է : Եղած է երբեմն՝ որ ժողովրդեան մը Եպիսկոպոսն
իրեն անմիջական ծառայութեանը գործածած ամուրի
եկեղեցականին կամ վանքէ մը ժողովրդեան մէջ բեմ-
բասացութեան պաշտօնի համար առնուած գիտնական
եւ դպօն վանականին թոյլ տուած է եկեղեցւոյն հետ
հետ յարաբերութիւն ընելու , բայց ասիկա ոչ թէ հին
եւ դեղեցիկ կարգաւորութեան մը հետեւորութիւն է ,
այլ գժբազդաբար , եթէ ոչ լոկ մտահաճութիւն , գոնէ
ժամանակին երիցանց անհամութեան հետեւանքն է : Այս
պիսի զեղծում մը բնականաբար աւելի կանոնականու-
թեան կերպորանք պիտի առնոյր , քանի որ միւս մեր-
ձաւոր եկեղեցեաց օրինակը աչքի առջեւ կը կենայր :
Ինչպէս են Լատինաց եւ Յունաց օրինակները : Այս զեղծ-
ման անտեղութիւնն հոս հասած է՝ որ ամուրի եկեղե-
ցականութիւն եւ վանականութիւն այսօր 'ի մի ձուլուեր
են , որ շատ ուրիշ բաներ են . ոչ ամուրի եկեղեցականը
հարկաւ վանական է եւ ոչ վանականը հարկաւ ամուրի
եկեղեցական : Ամուրի եկեղեցականութեան սկիզբն ու
յառաջատուութիւն բացատրած ըլլալուս համար վանա-
կանութիւնը բացատրել պէտք կըլլայ :

վանականութեան ծրագիրը երրորդ եւ չորրորդ դարերուն դժուած պիտի ըլլայ, բայց սկզբունքը քրիստոնէական դրութեան հիմանց ժամանակակից է։ Որովհետեւ քրիստոնէութեան ներքին էութենէն կամ անձնութեան սկիզբէն արմատն առած է։ Ըստ ընդարձակ մտաց հիմնը է ամեն քրիստոնեայ՝ որ հասարակաց կենցաղէն դերադանց նպատակով մը զինքը սրոշելու կրօնքն ունի։ Երբ այս կրօնաւոր քրիստոնեայները մէկէ աւելի կըլլան եւ տեղ մը հաւաքուելով կ'ընկերանան՝ վանական կը կոչուին։ Այս եղած է վանականութեան սկիզբը քրիստոնեայ աշխարհի մէջ։

Յողովրդեան մէջ հրապարակային պաշտօն վարող եպիսկոպոսներ եկեղեցեաց հովուութիւնը յաջորդներու յանձնելով՝ վանականներու ուխտին մէջ կը խառնուէին առ ժամանակ մը եւ շատ անգամ ցմահ։

Դեռ այսօր էջմիածնի կաթողիկոսը, որ ըստ հին սովորութեան նաեւ եպիսկոպոսն է Այրարատայ, ինչպէս ստորագրած է իւր անունն Յովսէփ կաթողիկոս Եղիշէի մէջ առ պարսից Դուռն դրուած նամակին մէջ, էջմիածնի կաթողիկոսը կամ Այրարատայ արքեպիսկոպոսը կ'ըսեմ, երբ էջմիածնի վանքը կընստի եւ այս նահանգին եկեղեցիները ուրիշ եպիսկոպոսի կը յանձնէ առ ժամանակ մը եւ մինչեւ ցվախճան, այս եպիսկոպոսը յաջորդ անունով կը յիշուի էջմիածնի ուխտին եւ բոլոր եկեղեցիներուն մէջ։ Մեկուսացեալ կամ կրօնաւորեալ եպիսկոպոսներուն վանքերու մէջ յաճախելը պատճառ եղած է վանականներու քահանայութեան աստիճան առնելուն։ Ղի բնականաբար եպիսկոպոսն երբ վանքին վանահայրը կամ անոր եղբայրներէն մէկը սըրթեան եւ գիտութեան համար պատուել ուղէր՝ քահանայութեան պատուի պիտի արժանացունէր։ Սնտեղութիւն մը չէր, մանաւանդ երբ խնդիրը սըրթութիւն պատուելու վրայ է։ Այս պատիւը խրախոյս մը կընար ըլլալ վանականներուն՝ աւելի առաքինի եւ գիտնական լինելուն։ Բայց այսպիսի շնորհում մը յատուկ արտօնութեանց կարգ չենէ, և ամէն վանական քահանայ

ձեռնադրել՝ ո՛չ եկեղեցւոյ՝ պատմութեան և ո՛չ վերջամուտ պիտոյիցը բնաւ յարմարութիւն չունի, ո՛չ երէկ և ո՛չ այսօր ։

Կրօնաւորութիւն կամ վանականութիւն եւ եկեղեցւոյական պաշտօնէութիւն իրարմէ ուրոյն բաներ են՝ սիւսմունքը չփոխելու մէջն է, դայթակղութիւններն ալ այս շփոթման արդեանցը մէջ ։ Ձի շատ անգամ առաքինութեան եւ գիտութեան կողմանէ զուրկ եղողներն ալ քահանայ ձեռնադրուելուն պէս՝ իրենց վանահայրներէն ըմբոստանալով աշխարհի մէջ կիյնան, եւ դայթակղութիւն կրեբերեն ժողովրդեան փոխանակ շնորհքի ։

Ասկէ առիթ կառնեն շատերը եւ մինչեւ իսկ լրացիւնները թէ չարիքը սկզբան կամ եկեղեցականներուն ամուրի մնալուն մէջն է ։ Դրութիւնը հերքելու համար սկզբան դէմ կը յարձակին եւ մինչեւ ողջախոհութեան կարելի ըլլալը հերքելու կեւն ։

Այս տեսութեանց սխալի յայնմ է՝ որ ամուսնացեալ քահանայն կիսը մեռնելէն ետքը վերստին ամուսնանալու բնաւ ոչ-առաքելական դրութեան կը մերձենայ ։ Եւ ասկէ պիտի սկսին այն շատ մը քրիստոնեայ պատկելոց իրարմէ բաժնուելուն կամ մեկուն վրայ ուրիշ մ' ալ առնելուն ճառերը, որ պիտի բացատրեն՝ թէ երբ երկու ամուսնաց մէջ սէր չ'կայ՝ ամուսնութիւնը բնականաբար լուծուած է ։ Երբ երկու ամուսնաց մին կամ միւսը ամուսնութեան տրամադրութիւնները կրկոր սընցնէ, վրան մէկ մ' ալ առնելու է ։ Այս սկզբունքով առ փոքր փոքր քրիստոնէութենէ պիտի հեռանանք, որ մարդուն հաստատուն և բնական պահանջից պատասխանող միմիայն կրօնքը կամ դրութիւնն է, եւ աւելի ետ՝ հեթանոսութեան ամենէն կոշտ եւ երկաթի դաւը պիտի գառնանք ։

Մեր եկեղեցւոյն ամենէն խաթարեալ թուականն է ըստ անգամ դժուարող դռները չեն կրցած չնչել այսպիսի դազիր դարշութիւն ։ Դայթակղութիւնները կուղենք բարեալ ։ Կսոր հնարքը եկեղեցականին հասակին մէջ

մինտուել պէտք է, որովհետեւ մատաղահասակ ժուժկալ
 Դանիէլի մը դատաստանին շնացող ծերեր առարկայեղան,
 և ո՛չ ամուսնացեալ եկեղեցական միայն ունենալու դրու-
 թեան կապուինք, որովհետեւ երիտասարդական հասակի
 մէջ ամուրի մնացած եկեղեցականներուն թիւը քանի
 պատիկ առաւել է Սղոմէն մէջ քան ընտ. չամուսնա-
 ցեալներունը, այլ եպիսկոպոսական կարգի կոչեցեալնե-
 րուն վրայ ուշադրութիւն ընել պէտք է, որ ոչ միայն
 անձնական սրբութիւն ունենան, այլ և եկեղեցւոյ ան-
 ցեալ կանոնական դրութեանց վրայ խոր գիտութիւն, որ
 պէս զի հոփութեան պէտքը և կերպը դիտնալով դոր-
 ծածեն: Եպիսկոպոս մը՝ որուն սուրբ հոգին հօտն
 արածելու սրաշտօն տուած է, և երկնից և երկրի առ-
 ջն քրիստոնէից ճշմարիտ վարդապետութեան և բարոյ-
 ականին մեկնիչ առաքեալն եղած է, չ'կրնար տանել
 որ հօտին մէջ հեռուանց յարձակումն ըլլայ, ուր կ'մնայ
 որ իւր ձեռաց տակ ոչխարները հիւսնդացնող ընդ հրա-
 մոնսու հովիւներ ունենայ:

Բ Ա Ր Ո Յ Ա Կ Ա Ն

ԻՐԱՌՈՒՆՔ ԱՆՁԻՆ

Աստուծոյ եւ մեր ընկերին իրաւանց վրայ չխօսած մեր անձին իրաւանց վրայ խօսելու շարք մը պիտի բռնենք : Սակայն ասկէ պիտի չիհասկցուի՝ թէ անձնական իրաւունքնիս միւսներէն աւելի յառաջադաս է , այլ միայն հոգեբանական կապակցութիւն մը բռնած պիտի ըլլանք , եւ մեղի աւելի մերձաւոր եւ զգայի բանէն սկսելով , աւելի բարձր եւ գերազանց կարգերը պիտի ելլենք : Բնաւ մէկ պարտք մի չկայ՝ որ զանց առնելը կամ ջնջելը կարելի ըլլայ , որովհետեւ ջնջուածը Աստուծոյ կամքն է , եւ մենք մեր արժանապատուութիւնը ոտքի տակ առած կ'ըլլանք • Բայց աստիճաններ կան պարտաւորութեանց մէջ , ինչպէս որ կան մեղաց մէջ , եւ որ աւելին է՝ պարադայներ կան՝ որոնք երբեմն կրպար տաւորեն զմեզ՝ որ պարտուց մէջ աստիճան դնենք •

Մարդուն առ անձն ունեցած պարտուց կամ անհատական բարոյականին վրայ խօսած տտեմնիս իսկոյն կը յիշենք առած մը՝ զոր ամեն մարդ անդադար ամեն տեղ կը յիշէ • այս առածը լաւ քննել պէտք է , որովհետեւ այս տեսակ զրդուածքները կամ առածները բարուց վրայ մեծ զաղեցութիւն կ'ընեն եւ շատ անգամ մեծամեծ չարեաց պատճառ կըլլան : Օրինակի համար ,

մէկն իրեն լսած յանդիմանութեանց համար՝ սա խօսքով կը պատասխանէ . ես ինչէ լարեմ կ'ընեմ եւ ոչ սարելէն ։ Այս խօսքին տուած ճիշդ իմաստն այս է . Բառական է որ իմ ընկալած սարելէն շահուն չ'ընտէ , իմ շահերս ալ չ'երգէն ։ « Եւ » պէս եւ ոչ մէկուն պարտական չ'ընտմ , այլ միայն իրատեսին ինքործածեմ ։

Այս բառերուն մէջ պարզապէս անհատական բարոյականին ժխտումը կը պարունակի ։

Այս առածն երբեմն, այն ալքանի մը պայմաններով, կրնայ ըստ իմիք ճշմարիտ երեւիլ , ինչպէս , յիրաւի ազատ եմ հարստութիւնս շուայլութեամբ գործածելու , պայմանաւ որ շուայլուհա հետեւանքն բնաւ երբեք բարեք ընելու վիճակէն պիտ չ'իհանէ , միայն հաճոյքէ մը զրկէ ։ Բայց այս ազատութիւնն ալ կատարեալ չէ , որովհետեւ հարստութիւնը զօրութիւն մ' է , եւ զօրութեան մը չարաչար գործածութիւնն ալ դատապարտելի ։ Դարձեալ ազատ եմ սեփականութիւնս եղած պըտղատու ծառերն արմատախիլ ընելու եւ զիս յանդիմանող դատաւորին պատասխանել . Այս ծառերն իմ էին , ես ինչպէս անոնց վայելէն պիտեցնեմ . իմ անձնական հարստութիւնս յիշատակէ , այնպէս իրաւունք մ' է այս , որուն պէս քաղաքական իշխանութիւնն անգին է ։ Այս գէպքին մէջ յիրաւի կրնայ մէկը ըստ զարական օրինաց ներկայացուցիկն պատասխանել . Ես ինչէ լարեմ կ'ընեմ եւ ոչ սարելէն ։ Բայց եթէ այս անասկ խօսք մը մարդոց առջեւ վաւերական եւ իրաւացի հո-

* Խօսքերնիս այն կարգի մարդոց համար է , որոնց միտաւորական կարողութիւնը տեղն է ։ Որովհետեւ բնդհանրապէս քաղաքական օրինաց նպատակն ընկերութիւնը պաշտպանել է ։ Նրոք մէկն անկարող է ինքզինքը պաշտպանելու իւր մտաւորական հիւանդութեան կամ յիմարտութեան պատճառաւ , օրէնքն անոր անձնական գործող կը միջամտէ , մտածելով որ իւր պարտքն է անոր անձնական շահուն պաշտպանութիւն ընել ։

մարութի, խղճին առջեւ բնաւ արժէք չունի :

Ուրեմն պէտք է խոստովանիլ թէ մարդ մը եւ ո՛չ մէկ դէպքի մէջ չէ կարող իրապէս միայն իւր անձին անիրաւութիւն ընել՝ առանց մի եւ նոյն ատեն ուրիշին ալ նոյնն ընելու : Օրինակի համար, երբոր իմ հարստութիւնս անհոգութեամբ կամ շուայլութեամբ կը վատնեմ, աղքատաց օգնութիւն ընելու միջոցը կը կորնցնեմ եւ այն ատեն իմ անձիս ըրած անիրաւութեամբ՝ աղքատաց ալ րբա՞ծ կ'ըլլամ : Երբոր իմ անձնական արժանիքս կը փճացունեմ՝ իմ համբաւէս թերեւ շահ մ' ունեցող մէկուն վնաս կը հասցունեմ :

Վերջապէ՛ս այս ամենը գալթակղութիւն եւ չար օրինակներ են, եւ եթէ լաւ մտածենք՝ պիտի տեսնենք որ եւ ո՛չ մէկ պարագայի մէջ կարելի չէ առանց յանդիմութեան ըսել, եւ ինչէ՛ք չէ՛ք եւ ո՛չ ուրիշն :

Ուրեմն այս առածը թիւր եւ սուտ ու թեթիւ ոգւոյ առած է :

Եթէ բարի քաղաքացի մը պատրաստեմ, ոչ միայն կրթած մարդուս, այլ նաեւ կառավարութեան եւ ընկերութեան ծառայութիւն մ' ըրած՝ կ'ըլլամ, ասոր պէս ալ, եթէ ինքզինքս աղակալեմ, ոչ միայն ես անոր վրայ կը վնասեմ, այլ եւ ուրիշներն ալ : Անհաւանակելի հետեւութիւն մ' է՝ այս :

Եթէ քանի մը պարագայներու մէջ իմ զօրութիւնս կամ անձնական արժանիքս նուաղեցնեմ՝ առանց ընկերութեան պատշաճութեան նուաղում մը տալու, իմ անձնական արժանեաց ա՛ն նուաղումն իսկ ո՛չ ապաքէն ըստ ինքեան չարիք մ' է : Պէտք է որ զօրութիւնս ամէն իրաց մէջ իբրեւ հաշտութեան պարզե գործեմ, եւ յիշեմ միշտ թէ Աստուծոյ դէմ չեմ կրնար գործել : Այն դիմուորն՝ ո՞ր իւր մէկ անդամը կը կտրէ, իրաւամբ կը պատժուի, իբրեւ դրօշակ լքանող : Ինքզինքը նուաստացնող մարդն ալ կը դատապարտուի, իբրեւ զնուաճած արհամահրոյ :

Անդամ մը մոտածենք՝ թէ ի՞նչ է մարդ եւ ի՞նչ է իրեն վախճանը : յիշենք մեր խորհրդոց արագութիւնն

ու ընդարձակութիւնը, սրտին դորո՞շն ու դօրութիւնը, կամաց հաստատութիւնն ու ուժգնութիւնը. Այս պարզեւ ներարհամարհելն ու ապականելն, կամ միայն զանց ընելը ո՞չ ապաքէն սրբապղծութիւն է. մեր անձին յարգանքը կոր սընցընելն ալ զմեզ նոյն յարգանայ անարժան համարել է. Այն զինուորն որ իւր անդամներն առողջ, դիւրաշարժ եւ զօրաւոր վիճակի մէջ չկրնար պահպանել՝ պատե՞րազմի դժուարութեանց ալ չկրնար ^{առ}տոկալ. Սրհաստին անհմուտ եւ խօսից ձևեր ստեղծելու անվարժ ճարտասանը՝ բեմին վրայ կը պապանձի եւ բոլոր լուսիքները կը մոռնայ. Ասոր պէս մեր կենաց ամեն վիճակներն ուսմամբ եւ կրթութեամբ կը պատրաստուին. Ուրեմն թէ Աստուծոյ, թէ ընկերութեան եւ թէ մեր անձին պարտական եմք հաստատուն երաշխաւորութիւն տալ՝ կատարեալ մարդ ըլլալու գիտութիւնը ճանչնալով եւ մեր պարտուց կատարման նպաստող օգտակար իրերէն եւ ոչ մէկն անհոգութեամբ կորսնցնելով. Եթէ Աստուած մեզի մասնաւոր ձիրքեր չնորհած է՝ պարտքերն իս ալ աւելի մեծ է, որովհետեւ՝ ստիպեալ ենք այն ձիրքերը գործածել մարդկութեան երջանկութեան եւ յառաջագիւծութեան համար.

Բայց նախ մենք զմեզ յարգելով՝ յարգել սովորինք. Առ անձն ունեցած պարտքերն իս երկուքի կը բաժնուին, Դրական եւ Ժխտական. օգնել եւ չփնասել. Մարդուն առ անձն ունեցած Ժխտական պարտքերն են՝ ինքզինք չսպաննել, չնուաստացնել և իրեն մէկ անդամն անպիտան չընել. Դրական պարտքերն են՝ իւր էութիւնն ու կարողութիւնը պահել և ընդարձակել:

Ա.

Ստոյիկեանք անձնասպանութիւնն առաքինութիւնն

կը համարէին եւ կ'ըսէին : Պէտք է ճանաչանային զայն
 թշնմելու համար : Եւ ինչպէս ըստէն : Այս վարդապետ
 տութիւնն իրենց գրութեան հետեւութիւնն էր : Ամէն
 բանէ վեր կը դասէին քաջութիւնը , եւ զայն՝ ամենէն
 մեծ՝ վշապ կամ որ նոյն է մահուան համարձակ դիմե-
 լուն մէջ կը նկատէին : Եւ որովհետեւ ոչ Աստուծոյ եւ
 ոչ ալ հանդերձեալ կենաց կը հաւատային՝ մեղկու-
 թեան եւ հաճոյից անձնատուր ըլլալն արհամարհելու
 եւ անդամներու հետ՝ ամէն ջանք եւ ճարտարութիւն
 'ի գործ կը դնէին մարդուն արժէքն ու կարողութիւնը
 բարձրացնել՝ եւ սլարտուց դալալմար ու անձնական
 արժանեաց զգացում՝ մի և նոյն համարել :

Բարոյականի մէջ Ստոյիկեանց համար մահն Աստու-
 ծոյ տեղ կը բռնէր : Ասոնք մարդկային եւ բնական
 դժնդակ դիպուածոց դէմ կ'ըսէին : Կրնա՞ն թռնել :
 Երբ վիշտ չկենալն ատաղցունեցնելու կը ջանային , իրենց
 վերջին ձեռնարկութիւնը մահն էր : Գերութիւնը շատը բը-
 ւոյն էր դադրել , կ'ըսէր Սենեկա , երբեք զիսկի զիսկ
 որեւէ համար գոյլ զ' ընէ : Մահն ուղիւն զ' է կենաց անորոշորոշ
 ինչոց դէմ * :

Այս վարդապետութիւնը կատարելապէս կրտսարա-
 լի երբոր մարդ զինքն իւր յատուկ վախճանը չհամարի-
 եթէ կայ Աստուած մը՝ այն ատեն միայն իրեն կրնանք
 երթալ՝ երբ նա զմեզ կըկանչէ : Եթէ մարդուս վրայ
 սլարտքեր դրուած են , ամենէն աւելի մեծ մեղքը՝
 զանոնք կատարելէ ետ կենալը՝ քան թէ անոնց մէջ վը-
 ընալին է : Մենք որ հաստատապէս կը հաւատանք՝ թէ
 ամբողջ աշխարհի մէջ անպիտան բան մը չկայ , եւ թէ
 ամենափոքր աւաղի հատն անդամ իր սլաշտօնն ու վախ
 ճանն ունի , անօգուտ կը համարիմք այն մարդոց առար

* « Զէ տաժանելի ծառայութիւն որոյ տնդակացեալ 'իս-
 դժնդակ տեսանէն՝ միով քայլափոխիւ ելանել կարէ յաղա-
 տութիւն : Ընդէմ անիրաւութեանց կենաց՝ բարերար ինձ
 առնմներ կայ մահն : Սենեկա . Յաղ . Միքի . առ Մարկոս
 Երեմ . : : : Փ . Ի . Ի . »

կութեանց դէմ միմարանել, որոնք անկարող եւ անտանելի կը կարծեն տանելի բեռ մը՝ զոր մենք կենաց պարտք կը կոչենք։ Այս կարծեալ անկարելիութեանց մեծ մասը ձանձրոյթներէ յառաջ կ'ուզան։ Եթէ երկայն ատեն երկիրդ կառավարեցիր՝ յաղթուելէդ կամ դերի լյնալէդ վերջը, մի՛ ըսեր թէ անպիտան եղած եմ։ Երէկ արդարութեամբ կառավարելու պարտաւոր էիր, այսօր ալ արդարութեամբ համբերելու պարտաւոր ես։ Երբեմն հանճարովի մարդկութեան կը ծառայէիր, այսօր ալ օրինակովդ ծառայէ։ Այս երկու պարտուց ամենէն աւելի ծանրը վերջինն է՝ զոր ալ աւելի սաստիկ ու ժով գրկել պէտք է, զայն լքանելն ամօթալի է։ Նոյն իսկ երբոր տեսնենք՝ թէ եւ ոչ մէկուն բան մը կրնանք ընել, որ անկարելի է, տակաւին մեր կենաց տէրը չենք, որովհետեւ չենք կրնար տիեզերական կարգին դէմ դնել։

Կարգ մը մարդոց պատուոյ վրայ ունեցած թիւր դաշտաւարէն ծագումն առած է այն դրութիւնը՝ որով անձնասպանութեան աւելի կրներուի քան անպատուութեան։ Լա՛ւ, թող ներուի՛, բայց իբրեւ յանցաւորի։ Երովհետեւ բուն իսկ պատժապարտներու ներել պէտք է։ Մէկն անպատիւ կը համարուի միայն ամօթալի գործ մը կատարած ատեն, եւ եթէ նոյն անպատիւ գործն ընելէն վերջը մեռնի, ի՞նչպէս նոյն գործը չկատարած կըրնայ համարուիլ։ Շատ վաճառականներ սնանկանալու մօտ ինքզինքնին կ'սպաննեն ամօթէ փախչելու համար, սակայն այսպէս ընելով՝ միայն ամօթոյ զգացումէն խոյս կ'ուտան եւ ոչ թէ նոյն ինքն ամօթէն։ Եթէ թշուառ ես՝ ապրէ՛, թշուառութիւնդ ցուցնելու համար։ Եթէ անխոհեմ ես՝ գարձեալ ապրէ՛, նոյն անխոհեմութիւնդ քաւելու եւ պատիւդ տեղը բերելու համար։ Փոխանակ ինքզինքդ մահացնելով կեանքդ կարճելու՝ ջանա՛ որ առաջինէն աւելի փայլուն կեանք մ'ունենաս։

Մարդիկ կան՝ որ զիրենք կ'սպաննեն միմիայն՝ կիրքերնին չկրնալ յադեցնելուն համար, ինչպէս են մոլոր սիրահարներ։ Գիտեմք թէ այսպիսի մահուան մ'արք

գարացուցիչ կողմն ունէ : Այսպիսի մահ մը ոյժ եւ վեհանձնութիւն չունեցող եւ ինքզինք կառավարելու անկարող հոգի մ' ունենալու ասպացոյցն է : Վերջապէս ումանք ալ ձանձրանալով անձնասպանութեան կը դիմեն : ասոնք համեմատաբար ամենէն աւելի վատերն են : Թշուա՛ռ է այն մարդն՝ որ ո՛չ սիրել զիտէ եւ ո՛չ համբարել : Խիստ քիչ անգամ կը պատահի որ կենաց այս զոռանքը տեսական թշուառութենէ մը առաջ դայ : Հըս պարտ եւ ցանկասէր մարդիկ թեթեւ եւ չնչին ցաւ մը իբրեւ մեծ բան համարելով կը ժպտահին ինքզինքնին ատրճանակով սպաննելու :

Իրենք զիրենք սպաննողներն այնչափ շատ չեն, որչափ առանց ծանր պատճառներու կեանքերնին վտանգի բերող մարդիկները, բայց ասոնց վրայ բարոյական տեսութիւն մ' ընել չարժէր : Բարոյականը, քա՛ւ լիցի, որ քաջութիւնն արհամարհէ, բայց յանդգնութիւնը կը դատապարտէ : Չափազանց խոհեմութիւնը շատ անգամ մեղկութիւն է, յոյժ յանդգնութիւնն ալ ունայնամտութիւն եւ հպարտութիւն : Եթէ մէկն առանց պատճառի եւ աներկիւղութիւն կեղծելով կեանքը վտանգի մէջ դնէ, չար դործ՝ ըրած կը համարուի : Մենամարտութեան՝ որ թէ մարդասպանութիւն եւ թէ անձնասպանութիւն է՝ հիմը այս տղայական ունայնամտութիւնն եւ կեղծեալ աներկիւղութիւնն է : Շատերը պատերազմի մէջ քաջութիւններ ընող զօրականի պէս կը գովեն բարոյական օրէնքն ոտնակոխ ընող թշուառական մը՝ որ կը մենամարտի եւ իւր հակառակորդին արիւնը կը հեղու : Գիտնալ պէտք է որ այս արիւնը պարկեշտ մարդն անգամ ստահակ եւ անառակ ճանչցնել կ'ուտայ չենք գիտեր, լանք թէ խնդանք այս աստիճան յիմարութեան վրայ :

Ի՛նչ պատճառներ որ կ'արգիլեն մարդուն անձնասպանութիւնը, նոյն պատճառները կ'արգիլեն նաեւ ինքզինքն նուաստացնելն եւ իւր մէկ անդամն անպիտան ընելը : Պարտաւոր ենք միշտ մեր արժանեաց արատ բերող գործերէ հեռի կեցալ : Ապուծոյ կամելովը մարդ

եղանք , մեղքով անառնոց հաւանարելէ զգուշանանք :
 ինքզինքնիս կընուաստացընեք , նախ՝ անգործութեամբ ,
 մեր կարողութիւնները չգործածելով կրկորսնցընենք եւ
 մեր մարմնոյն եւ հոգւոյն հիւանդութիւնները բժշկելու
 հոգ չենք տանիր : Երկրորդ՝ չափազանց հաճոյից անձ-
 նատուր ըլլալով , այն է մեր զգայարանքներն եւ հոգին
 հեշտախտութեամբ կամ անառակութեամբ կ'ապակա-
 նեմք : Երրորդ ծայրայեղ խոհեմութեամբ , մեր կարո-
 ղութիւններէն մին կամաւ կըսկսեցնեմք , վախճալով
 որ չըլլայ թէ այն օր մը մեր դէմ գործելու զինի :

Սակայն մեր էութիւնն ու զօրութիւնը տկարացնե-
 լու պատճառն ինչ որ ալ ըլլայ՝ բանականութեան առ-
 ջեւ դատաւարտելի է : Խիստ ըլլանք այս գործն ընող
 մարդուն դէմ , ինչպէս որ քաղաքական օրէնքը խիստ
 է ծառայութենէ խուսափելու համար իւր մէկ անդամն
 անպիտան ընող զինուորին դէմ :

Բ

Մարդուն առ անձն ունեցած յիստական պարտույ
 վրայ խօսեմէս վերջը , կարգը կ'ուզայ Դրական պար-
 տույ , որոնք մարդուն իւր էութիւնն ու կարողու-
 թիւնները պահպանելու եւ զսնունք կրթութեամբ կամ
 մոքի մշակութեամբ ընդարձակելուն վրայ կըկայանան :
 Ինչ սկզբան վրայ որ հաստատուած են յիստական պարտ-
 քերը , նոյնը հասկնալու է Դրական պարտույ համար
 ալ : Կէտ մը կայ միայն որ ամեն ատեն վիճաբանութեանց
 նիւթ եղած է : Մինչդեռ բանականք կըսնդեն թէ
 պէտք է որ մարդ ազատութեամբ իւր խորհուրդներն
 ընդարձակէ . ուրիշ դպրոց մը կըհակառակի ազատու-
 թեամբ մտածելու իրաւանց դէմ : Նախ եւ յառաջ իբրեւ
 սկզբունք կըդնենք թէ , քանի որ իրաւունք կայ՝ պարտն ալ
 կայ . յետոյ պիտի ջանանք բացատրել թէ իրաւանց խսկու-

Թիւնն , ընդարձակութիւնն ու սահմաններն ի՛նչ են :

Հոս վիճաքանութեան եւ հետեւաբար վաւիտիկ խնդիրներու կրհանդիսինք : Խորաքաշիւր վիճակի մարդիկ աղատութեան դգագումն ունին , բայց շատ անգամ աղատութեան վրայ վէճեր եղած են , ոմանք զայն չընդունելու , ոմանք ալ չստիաւորելով ընդունելու կարծիքը պաշտոյանած են : Մեր սրտին մէջ բուռն կիրք մը կայ որուն առարկայն եւ միանգամայն պատճառն աղատութիւնն է : Մեր հոգին ճշմարտութիւն եւ ենթադրութիւն միանգամայն ունի , ուրեմն այս երկու կուսակցութեանց համար ալ չենք կրնար ըսել թէ մէկը միշտ իրաւունք ունի , իսկ միւսը ո՛չ . ի՛նչպէս կարելի է որ մեր կիրքերէն ու յիշողութիւններէն չխաբուինք , մի՛թէ ամեն բան կարելի՞ է հարցնել միշտ բարոյական գիտակցութեան կամ խղճի՞ն : Ո՛րչափ աւելի զգանք թէ այս առարկութեանց մին լուծելու մօտեցանք՝ այնչափ աւելի չաճապարենք եւ զգուշութեամբ քննենք :

Նախ եւ առաջ խորհելու աղատութեան վրայ խօսինք , տեսնենք թէ ի՛նչ բանի վրայ կը կայանայ : Ոյս պիտի առարկայի մը քննութիւնը հարկաւոր է , քանի որ բարոյական գիտակցութիւնը կամ խիղճն ասոր վրայ իր կարծիքն ունի՝ մանաւանդ երբոր խնդիրը վիճաքանութեան ենթարկեալ է . ճեմենք ուրեմն թէ խորհելու աղատութիւն ըսելով ի՛նչ պիտի հասկնանք , արդեօք այն պարզապէս մէկուն իւր խորհուրդները բացատրելու աղատութիւնն է : — Ո՛չ , եթէ քաղաքական խնդրոց վրայ խօսինք՝ խորհելու եւ խորհուրդնիս յայտնելու աղատութիւններն իրարմէ չենք տարբերեր , որովհետեւ քաղաքագիտութիւնը միայն արտաքին իրաւունքները կը կանոնաւորէ , բայց ներքին ատեան չկրնար կազմել : Սակայն բարոյականի մէջ բոլորովին անոր հակառակն է , որովհետեւ ամեն բանէ յառաջ ներքինը կը վիճաքանուի : Եթէ անդամ մը խորհելու աղատութիւնը ընդունիմք՝ խորհուրդն յայտնելու աղատութիւնը հարկաւորաբար ընդունած կ'ըլլամք , եթէ մեր ուղած բանը չկրնանք ընել ճիշդ գերի մը կ'ըլլանք :

Աղատութեամբ խորհելու իրաւունք ունինք — Այս ստուգիւ այդ կարողութիւնն ունիմք . ես՝ միայն իշխանութիւն ունիմ իմ խորհրդոցս աղատութիւնը արդիւն լու կամ չափաւորելու : Բռնաւորը կրնայ ստիպել զիս որ հաւատացած բանիս այլ եւս չհաւատամ . բայց ասիկա հաւատքիս վրայ ազդեցութիւն անգամ չընէր , պատժոց երկիւղով վայրկեան մը իրեն կ'ըսեմ թէ չեմ հաւատար , բայց այս ալ պարզ ստախոսութիւն մ'է , հրամանէ դուրս ուրիշ բան մը , զօրութիւն մը հարկաւոր է որ այլ եւս չհաւատամ , զօրութիւն մը , ներքին համոզում մը պէտք է՝ բայց այս ալ բացարձակապէս ինձմէ կախումն ունի եւ շատ անգամ այս զօրութիւնն ալ անպտուղ կ'ելլէ . սկզբնական եղելութիւնն այս է , խելքիս ալ չհարցուցած մտածելն միայն ինձմէ կախումն ունի :

Քանի մը հարեւանցի դիտողներ կը հետեւեցնեն՝ թէ խորհելու աղատութիւնն իրողութիւն մ'է , հետեւաբար խորհելու իրաւունք ունենալու կամ չունենալու խնդիրն անօգուտ կը համարին : Ոմանք՝ արիւնդ ջրջան ընելու աղատութիւն ունի՞ , հարցման չափ այլանդակ կը համարին հանցները՝ թէ մարդս խորհելու աղատութիւն ունի՞ : Սակայն այս կարծիքն ունեցողները բուն իսկ խորհելու ազատութեան թշնամիներն են , Արդեօք խորհուրդնիս ազատ է հարցներ , հարցնել չէ՞ թէ արդեօք խորհուրդնիս յայտնելու աղատութիւն ունի՞նք , թէ արդեօք մեր խորհրդոց վրայ բռնացող արտաքին իշխանութիւն մը կա՞յ . այլ հարցնել է՝ թէ արդեօք կա՞յ ընական օրէնք մը որ ստիպէ զմարդ որ ասեւածը չտեսնէ , հասկցածները չհասկնայ , կատկած ունեցած գաղտնիքները չհետազոտէ , վերջապէս չընդունի այնպիսի հաւատք մը՝ որուն ճշմարտութիւնը յատնի չտեսներ : Ահաւասիկ խնդրոյն ճշմարիտ իմաստը :

Եթէ խնդիրն այս ձեւին վերածենք , կէս մը լուծուած կը համարուի : Աղատութիւնը մարդուն էական յատկութիւնն է , անով միւս ստեղծեալ էակներէն կ'որոշուի եւ անով Աստուծոյ ստեղծագործութեան ամենէն զօրմանալի գործն է : Եթէ մէկն համարձակի ըսելու՝ թէ

աղատութիւն չունիմ՝ ինքզինքը կը նուաաստացնէ՝, ուն
րիչին աղատութեան դէմ կ'անիրաւի և իւր պարտուց
դէմ կը գործէ ։ Որպէս զի աղատութիւնը լաւ պահպա
նուի և ապերասանութեան չփոխուի և զօրութեան զեղծ
մասք հարստահարութիւն չծնանի , ընկերականութիւնը
մեր վրայ քանի մը արգելքներ դնելը հարկաւոր
կը համարի ։ Ընկերութիւնը հաստատուած է միայն ա
ղատութիւնը բռնութեան դէմ պաշտպանելու համար ,
եւ այս այնչափ ճշմարիտ է որ ընկերութիւնը՝ միայն
ընդհանուր աղատութեան արգելք չեղող անձնական ա
ղատութեան զոհողութիւնը կրնայ պահանջել մեզէ ,
ասկէց անդին ինչ որ ընէ , բռնութիւն բրած կը հա
մարուի ։ Եթէ գործելու աղատութիւնն անհատին և
քաղաքացւոյն բնական իրաւունքն է , պէտք է որ խոր
հելու աղատութիւնն ալ մի և նոյնը համարուի . որովհե
տեւ մեր կարծեաց համեմատ կը գործենք՝ եթէ մէկը
մեր կարծեաց վրայ իշխէ , անուղղակի մեր կամաց վրայ
բռնացած կ'լլայ . ճիշդն ըսելով , և ոչ մէկը մարդուն
կամաց վրայ կրնայ արդեցութիւն բանեցնել , որովհետեւ
անյաղթելի է . թէպէտ երբեմն կրնան բռնանալ և զայն
անպիտան ընել գործելու . միջոցներն իրմէ վերջնելով ,
կամ ինքզինքն ուղղելու սկզբունքներն այլայլելով ։
Մեր մամայն վրայ դրուած չղթայն եւ մեր խորհրդոց
վրայ կատարուած բռնութիւնք միայն կրնան մեր աղա
տութիւնն արգելուլ . Ուրեմն խորհելու եւ գործելու
աղատութիւններն անբաժանելի են , երկուքն ալ մէկ
զմէկէ աւելի նուիրական ։

Յիրաւի , բնական իրաւունքով վայելած աղատու
թիւննիս կանոնաւորեալ աղատութիւնն է . բայց իւրա
քանչիւր աղատութիւն իւր յատուկ կանոնն ունի՝ որ
մեր մէջն է . գործելու աղատութեան յատուկ կանոնը՝
բարոյական օրէնքը , խորհելու աղատութեան յատուկ
կանոնն ալ՝ բանականութիւնն է .

Տէքարթ կ'ըսէ . « Եթէ թօտի առաջին կանոնն է՝
երբեք բան մը իրբեւ ճշմարիտ չընդունել , մինչեւ որ
չհանշնանք թէ նոյն բանն ստուգիւ ճշմարիտ է » Այս

խօսքով թէ՛ փիլիսոփայական , թէ՛ ընկերական եւ թէ՛ քաղաքական ընկերութեանց հիմն հաստատեց :

Խելքէ աւելի ուրիշ ի՞նչ բան կրնայ կանոն ըլլալ խորհելու : Եթէ այս կանոնը չընդունինք՝ պիտի ընդունինք ավիշութիւնը՝ որ ամբարշտութիւն է՝ եւ կամ վստահութիւնը . սակայն եթէ վստահութեան ալ դիմենք , ա՛ն ալ օժանդակ մ' եղած կըլլայ բանականութեան եւ ոչ թէ ոստիկան , եւ անհատական խելքի դերիչխանութիւնը ճանչցած եւ հպատակած կ'ըլլանք :

Կրնանք ըսել որ խորհելու ազատութիւնը եթէ մասնաւոր յատկութիւն մ' ունի , այն ալ իրեն ուրիշ ամէն ազատութեանց պայմանն ու արմատն ըլլալն է : Ինչպէս որ բանականութենէ զուրկ էակի համար ազատութիւն պահանջելն անհեղեղ է , նոյնպէս անհեղեղ է ազատութիւն տալ այն բանաւոր էակին՝ որ բանականութիւնը գործածելու ազատութենէն զրկուած է : Եթէ ուրիշ ազատութիւններուս դպնան , միայն էութեանս ընդարձակութիւնը սահմանաւորած կ'ըլլան , բայց եթէ բանականութեամբ վարուելու ազատութեանս դպնան՝ նոյն իսկ էութիւնս հարստահարած կըլլան :

Խորհելու ազատութիւնը կը պարունակէ խղճի ազատութիւնը , որովհետեւ ասիկա խորհելու ազատութեան մէկ ճիւղն է , այսինքն 'ի մասին կրօնի վարդապետութեանց խորհելու , խղճի ազատութիւն ընդունել եւ խորհելու ազատութիւն մերժել , հասարակաց ընդհանուր զգացմանց նախատինք ընել է . պատճառն որ կրօնի նիւթոց մէջ է մանաւանդ որ խորհելու ազատութիւնը ծանր հետեւանքներ ունի ընկերութեան եւ անհատից վրայ : Արդ խղճի ազատութիւնը՝ որուն համար այնչափ մարտիրոսներ մեռած են , ոչ թէ մտքին մէջ եղածը խորհելու ազատութիւնն է , այլ խորհածը յայտնելու իրաւունքն է : Ոչ ոք , օրինակի համար չկրնար ինձ արգիլել մի միայն Աստուծոյ հաւատալէ , բայց կըրնայ հրամայել ինձ մահու սպառնալեօք կայսրութեան չաստուածներուն զոհ մատուցանել : Քրիստոնէութեան , կամ աւելի ճիշդն բռնք , խղճի ազատութեան դէմ է :

զլաժ հալածմունքն այս էր : Մէկ խօսքով , հաւատքի
 ցուցակութիւնը՝ հաւատացելոյն այնչափ հարկաւոր է՝
 որ խղճմունքին ինձ տուած խորհելու ազատութենէն
 կ'եզրակացնեմ թէ մարդկային օրէնքը պէտք է ասլա-
 հովէ ինձ որ իմ խորհածս ազատութեամբ խօսիմ : Մարդ-
 երբոր տը լալլի կոմսին մահուան պատմութիւնը կարդալ-
 ամենէն աւելի սոսկալին անոր բերնին մէջ գալլ գրուիլն
 էր : Լուդովիկոս վեշտասաներորդի մահուան ամենէն
 աւելի սոսկալի կէտը՝ անոր ձայնը խեղդելու համար թըմ-
 բուկ զարնելն էր : Պատմութեան մէջ մարդկութեան
 վիճակը կարեկցելի ընողն՝ եկեղեցեաց խափանումը , բե-
 մերու խաթարումը , գիրքերու այրումը եւ մեծ ձայ-
 ները լռեցնելն էր : Գողցես աւելի դիւրին է ուրիշ ի-
 րաւունքներէ հրաժարելը՝ քան այս տեսակ իրաւունք-
 ներէ , եւ չբողբել առ Սատուած : Որովհետեւ չըկայ
 բնաւ զօրութիւն մը որ ամբարտակ կանգներ մարդուն
 խղճին եւ անոր կենաց սա՛ երկու աստղերուն մէջ տեղը :
 ԱՍՏՈՒՍԸ եւ ՃԵՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ : Այս ամենէն նուի-
 բական իրաւունքը ամենէն աւելի սոսկալիս կըլլայ :
 Երբ այս ազատութիւնը մեզնէ առնեն՝ աւելի ստիպ-
 մամբ կը ջախջախուիմ եւ երբ ուժերնիս օգնէ՝ ուրիշէն
 ալ կը յափշտակենք , ասոր համար աւտուրնէ մինչեւ իրի-
 կուն կրօնափոխութիւն կըլլայ անյուսալի դիւրու-
 թեամբ : Եւ այս կըլլայ՝ ո՛չ թէ ինչպէս շատ անգամ
 հանդէտ պատարագներու մէջ կը պատահի՝ որ շահը
 կրօնափոխին աչքը կը շլացունէ , այլ զի սկզբան մէջ
 յստակ խնդիրը՝ գործնականի մէջ շփոթ , փափուկ եւ
 վիճաբանելի կը տեսնէ , կերքը վրայ դալով բացառու-
 թեւէն յանկարծ ուրացութեան կը սարդեցունէ , երբոր
 ստիպման ներքեւ կը գտնուինք աւելի կը պատահի որ
 արգելքները որպէս թէ խափանելու պատրուակով
 նոյն իսկ սկզբունքը կը կործնենք : Մեր ազգին
 մէջ աւտուանց հայ դաւանութենէ եղբայրը՝ լորիկ-
 ուան բողոքական դաւանութեան կը դառնան , ասոնց
 շատը՝ շահով կուրացած են : շատն ալ Հայաստան-
 եայց եկեղեցւոյ դաւանութեան այն մասերուն վրայ՝

որոց մէջ քաղաքականաց կարծիքները կը տարբերին՝ չվիճի եւ վիճաբանելի կողմեր կը տեսնեն, եւ երբ որ կամ շահու կիրքէ կամ առաջնորդներու հալածմունքներէ, ինչպէս կը պատահի երբեմն, կը դդգռուին՝ քանի մը կարծիքներ չընդունելէն յանկարծ ամեն բան ուրանալու կեղեքն, եւ իբրեւեք եկեղեցւոյ դաւանութեան մէջ մտած վերջին նորաձեւութիւնները մերժելով կսկսին, ամեն ողջամիտ վարդապետութիւն կը մերժեն ։

Ճշմարտութեան վրայ ո՛րչափ ապահով կարծենք ինքզինքնիս, նոյնչափ աւելի ստիպումն կզգանք անոր ներհակ կարծիքներն դատապարտելու եւ հերքելու, (ինչպէս կընէին հաւատաքննիչք) եւ չենք մտածեր թէ ազատութիւնն ալ ճշմարտութեան մէկ մասը և անոր գործիքն է ։

Ա. Զ. Դ

600-երեսի 25 թղթաղի մէջ փոխանակ պարագայերու գրուելու՝ սխալմամբ դարձեալ գրուել է ։

Վ Ե Պ

Հ Ա Ճ Ի Ս Ա Ֆ Է Ր

ԳՐԱՐԱՆ Ե ՄԱՍԻՆՈՒԹՅՈՒՆ

(Երևանի մեծ թիվ Բ. երես 885)

Գ.

ԳԱՅԹԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Այս դեպքին ի վեր ութ տարի անցած էր, եւ Ռըլի-
էֆ տակաւին Մօլթօֆի քով իր նախկին օգնական-ղո-
րապետի պաշտօնը կը շարունակէր, ամեն առաւօտ կա-
ռավարչին սննեակը կ'երթար, բայց կոմսուհւոյն բնա-
կարանէն կ'զոյւշանար. Մարթա ալ իրմէ խոյս կ'ու-
տար, եւ որպէս թէ մէջերնին պայման դրած ըլլային,
ղորապետն ու կառավարչին կ'ինն այս ութ աւուր մէջ
դոնէ մշտնդամ իրարու չպատահեցան:

Հաւանականաբար Մօլթօֆ իւր կնոջ եւ Ռըլիէֆին
մէջ տեղի ունեցած դիպաց անդէտ էր, որովհետեւ
Ռուսաց սպարապետներուն եւ օգնական-ղորապետաց
մէջ սովորական եղած քովի ընտանութեամբ կ'ընդ-
նային:

հէր միշտ գործիէն :

Կամուհին Արմիրգանում եղած օրէն ի վեր շարունակ
շարաւիմ երեք անգամ պահպանու թեան երեւելի պաշ-
տանակալներն ընդունելու սովորու թիւն ունէր : Արմա-
նաւորաց ցանկ մը շինել տուած էր եւ պարտք էր հա-
մարէր ճշգ.ութեամբ իւր հրաւերներն ընելու : Յանկին
մէջ նշանակեալ պաշտանակալները կատարելապէս ապա-
հով էին՝ որ դռնէ տակէն տանուէինց օրն անգամ մը
պալատը սխտի հրաւիրին թէյ խմելու :

Միայն օգնական զօրապետներն այս ընդ հանուր կա-
նոնէն դուրս էին , սակայն կամուհւոյն աւագորերոյն
ըրած բաղնախոյն տիումին հրաւիրուէր : Իրաւունք
ունէին : Ուրիշէն մտնէն աւելի վարժուածն էր այն ա-
կաւին ներկայ դառնուելու , սակայն Մարթային հետ բ-
րաժ կուէն ի վեր՝ բարդովին ետ կեցաւ հան երթալի :

Ուրիշէն զօրապետն իրիկուններն իւր ընկերներուն
երբեմն մեկուն եւ երբեմն միւսոյն հետ զուարճանայով
կ'անցունէր եւ զՊատարքի ամեն օր կրտսերներ իրիկու-
սարդ մարդը (Պատարքի) կամուհւոյն վրայ աւելի ուր
մղած էր , այս վիճին ատեններս բացառու թեամբ յա-
ճախ հրաւիրուէին համար :

Աւտոնց օր եւ է երեւութեան պատճառի : այս եր-
կու բարեկամաց այն է Ուրիշէն եւ Պատարքի յարա-
բերութեանց մէջ յարմարի գրաւութիւն մը կը նշանակուէր
ստանց մէջ համառակութիւն մը տիրած էր : զոր երկու
կողմնէն ջանք կ'ընէին բարեկամութեան արտաքին կեր-
պարանայ ներքին ծածկել :

Սակայն օր մը Պատարքի Մարթային վրայ խիստ բար-
ձրը եւ գերադասեց զովեստներ խօսած տունն : Ուրիշէն
չիրցաւ համբերել եւ ուսերը թօթուելով խօսակցու-
թեան նիւթը փոխեց : Պատարքի իւր բարեկամին տը-
հաճութեան պատճառն հասկնալ կարծելով՝ հենդ ա-
կան ծիծաղ մ'ըրաւ : Նոյն օրն երկու բարեկամներն
իրարմէ բաժնուեցան առանց իրարու ձեռք սեղմելու :

Նոյն օրերուն զօրապետն՝ որ շատ ատենէ ի վեր իր
ընկերաց շատերուն հիւրն եղած էր , փոխադարձաբար

զանոնք իւր տունը հրաւիրեց , որ քաղաքին ամենէն
աւելի գեղեցիկ տուներէն մին եւ խմորին հարուստ
գործակատարներէն մէկուն սեփականութիւնն էր ։
Ոսկան գլխաւոր սենեկին հազն ամբողջապէս նախնա-
կան ձեւն ունէր ։ որմերը մերկ եւ կրով սպիտակացեալ ,
շուրջանակի հաստատուն բազմոցներ , մէջ տեղը սպիտակ
փայտէ գրասեղան մը եւ առաստաղէն կախուած պը-
ղնձէ կանթեղ մը , քանի մը հատ ալ յարդէ ամօռներ ,
տախտակաման ալ փսիտթով մը ծածկուած էր ։

Առաւօտեան ժամը մէկն էր ։ խաղերը վերջացան ։
երբ ցորեկուան ճաշը պատրաստուեցաւ ։ Հրաւիրեալ
պաշտօնականները զուարթ էին , որովհետեւ ոչ մէկը եւ
ոչ միւսը չաճած եւ կորսնցուցած էին , ակործանօք
ճաշեցին խողի ապուխտ , Չուիցերիոյ պանիր եւ ձկն-
կիթ , որոնք սեղանին մէջ տեղ գրուած էին մեծ սկա-
ւառակներով ։ Իսկ գինւոյ բազմաթիւ սրուակներ՝ որոնք
ճամբանիայի եւ բուն գատուին գինւոյ տեսակներուն
կրկնաբարէին , սրահին մէկ անկիւնը օշարակով յեղուն
բիւրեղեայ ամանի մը շուրջը կատարեալ չափակցու-
թեամբ շարուած էին ։

Քյոյ , Մօլթօֆին երկրորդ օգնական զօրապետը ,
նոր եկած էր հոն եւ տան տիրոջ հետ կրխոսակցէր ։
Գունդին մէջ նշանաւոր պաշտօնակալ մը չէր ։ Ի դէպս
կառնադէպս ամեն մարդ շողորթութեւ պակասու-
թիւնն ունէր , այնպէս որ այս մարդուն համար շողո-
քորթութիւնը պէտք մը եւ սովորութիւն մ' էր ։ Բաց
դժբաղդաբար իր պակասութիւնն այնչափ ճանչցուած
էր , որ իւր շողորթութիւններն ա'լ եւս ազդեցու-
թիւն չէին ոնէր , եւ բան մ' ալ ոնելու չէր յաջողեր ։
Ուր մոլթիւնն իրեն շատ փնտնէր ուտած էր ։ Գրե-
թէ իրեն բռնի Ումիրդանտ կենալը , այն սպարապետին
հետ ունեցած դժգոհութենէն էր , որուն երբեմն օգ-
նական – զօրապետն էր , Մօլթօֆին օգնական զօրա-
պետն ըլլալէ յառաջ ։ Երբ իւր պաշտօնին սկստու նախ-
կին սպարապետին քով՝ որ բաւական խելացի էր , ա-
նոր աչքը մտաւ եւ առջեւը շնորհք գտաւ , ամառը բոլոր

դործերը հռչակելով եւ մինչեւ անգամ անոր մտքին եւ աննշան կերպարանքին վրայ յանչափա զարմացումներ ցցնելով : Սպարապետը կատարելապէս մոգեալ էր , սակայն օր մի երբ ՚ի միասին կընախաճաչէին Չարին Մոսկուա հասնիլն իմացուց իրեն : Ուստիոյ մէջ Չարը եւ գլխաւոր ները շողորթութիւն քաղաքականութիւն մը կայ :

— Ի՞նչ երջանկութիւն , գոչեց Քյոյց :

Սպարապետն աչքերը սկաւառակին վրայէն վերցընելով ,

— Ինչո՞ւ . . . հարցուց :

— Մոսկուա մեր քաղաքին աւելի մօտ է քան թէ Բեդրսպուրկ :

— Լաւ , վերջը : Ոյլ եւ կայսրը պիտի չտեսնե՞նք :

Ո՛հ , հոգ չէ , մենք միշտ աւելի մօտ պիտի ըլլանք Նորին վեհափառութեան :

Սպարապետը զինքը դէտեղ , յրթունքները խաճաւ , եւ այն վարկեանէն լաւ իմանալով իրեն օգնական — զօրապետին ցցուցած զարմանալիազ արժէքը , արհամարհեց եւ առեց զինքը , եւ իրեն բրած քսութեանց ու անարդարութեանց պատճառաւ , զինքն ուրիշ տեղ մը երթալու պարտաւորեց :

Քյոյց , այս պատուհասին հակառակ , տակաւին շողորթութեամբ իւր շարունակէր , այս համբաւը Սըմբդանտի մէջ զինքն երեւելի բրած էր , եւ ամէնքն ալ կառավարչէն սկսեալ մինչեւ փոքրիկ պաշտօնակալն արհաւիրութեամբ կը վարուէին հետը , բայց եւ այնպէս ամենեւին իրեն հոգը չէր :

— Վերձապէս , ինչպէս . . . սիրելիս՝ , կ'ըսէր Քյոյց Ուրիէֆին , դուք որ Մարթա Նիքօլսիէֆուսին աշակերտներուն հոգին էք , ինչպէս դուք ալ ճիշդ անոր որոշած օրը կ'ընտրէք բարեկամացդ խնջոյք տալու համար :

— Բաղդ՝ն այնպէս կը բերէ , սիրելիս՝ ,

— Կամ մ'անաւանդ սիրահարներու դժոժութիւնը :

— Ի՞նչ կ'ըսէք . . . վրայ բերաւ Ռըլիէֆ խոժոռ հայեցուածքով մը :

— ԲՉ, ԸՉ, ԸՉ, մեր գիտցած Ուրիշէն կը բարձրանայ եւ կը խոժոռի :

Զորապետը դժգոհութեամբ ու սերը թօթուեց . Այս միջոցին դուռը բացուեցաւ եւ Պատարքի մեծ համադրեալը հագած, դիտուն մարդերն ու խաղաղութեանը դարգարած սենեակը մտաւ : Ուրիշէն անոր քով ելաւ թալով ու ձեռքն երկնցնելով :

— Ուշ եկար, սիրելիս, ըսաւ :

— Մարթա Նիքօլաիէֆնա զիս երկայն առնէ իրեն քով թողուց, ուզեց որ իրեն անցնելու թիւն մ'ընեմ, խօսեցանք եւ խնդաղինք . . . կը հասկնամք, սիրելիս . . .

— կը հասկնամ :

— Ո՛չ, բաւական չէք հասկնար . Ի՞նչ անիւ եւ սիրուն անձ մ'է, առանց ամենազոյզն խոտորեան, գեղեցիկ, բարի եւ երեւիլի է, եւ ամենքնիս ալ իրեն բարեկամ կը համարի :

— Այո՛, այո՛ :

— Խոտորեանեցէ՛ք, ուրեմն, Ուրիշէն, ըսաւ պաշտօնակար . Եւ Մարթա Նիքօլաիէֆնա աշխարհիս ամենէն գեղեցիկ արարածն է :

— Պատարքի, սիրելիք իմ, անոր գիտցած գեղեցիկութենէն խեղճեմք, կործողութեամբ էք . . . Հրամայէ՛ք, քիչ մը բան կերեք :

— Ո՛չ, ո՛չ, մեր հետ հաց եւ աղ պիտի չուեմք, եւ ոչ ալ մեր յորիկն ներքեւ պիտի նստիմք, մինչ որ ինչի հետ լինանք մեր կոռախարչուհիցն Ուրիշէնը երգելու :

Զորապետին համբերութիւնը քիչ մը համեմտով :

— Խիստ ջուր մուղեր էք, սիրելիս, մեզի սուսած խորհուրդներս, ըսաւ :

— Ե՛հ, ինչ, տակաւին հոն եւ . Ե՛հ, չստ լաւ, պարծեցէ՛ք :

— Կեօր մը խոյի ապուխտ կերե՛ք :

— Ի՞նչպէս, ըսաւ Պատարքի ծիծաղելով եւ սեղանի ձառնալով, կը համարձակիք ինձ պատմած որ պուծիւններդ վերստին ինձ յիշեցնելու :

Ուրիշֆին համբերութիւնը բոլորովին հատնելով ,
— Ո՛հ , ո՛հ , երկիւղ ունեցողը դուք եք որպէս զի
ձեր զրպարտութիւններն երեւան չեղեն : Պա-
րոններ , ամենքնիդ ալ լսեցէք :

Պաշտօնակալները հետաքրքրութեամբ իրարու մօ-
տեցան : Ուրիշֆի դուռնատեալ դիմօք սեղանոյն կռիւ-
նած էր : Պատալքի խմբին մէջ տեղ մնաց :

— Ինչ կայ , հարցուցին քանի մը պաշտօնակալք :

— Պատալքի գաւաթ մ' աւելի խմած է , ըսաւ ,
Քիջ քաղցը ծիծաղով մը , եւ որովհետեւ Հիւսիսային
սիրուն աղնուականք մեր արեգական չէ վարժուած ,
ուստի դուրսը քիչ մը տաքցած է :

Այս խօսքերն երիտասարդ պաշտօնակալը զայրա-
ցուցին :

— Խմած եմ հա՛հ , հա՛հ , հիմայ կը տես-
նէք : Ուրիշֆի ինքզինք Մարմա Նիքսլաիֆայի
սիրահարը կը կարծէ :

— Լուռ լինէ՛ն , աղաղակեց Ուրիշֆի , պաշտօնակալ-
ներուն , եւ ասոյ իրեն սովորական , հանդարտ եւ ծաղ-
լական ձայնովն ու ձեռովը ,

— Սիրելիդ իմ , Պարոն Պատալքի , ըսաւ , տի-
մար , պակասամիտ եւ վատ էր ըսածնիդ ճշմա-
րիտ չէ , ստեցիք :

Թշուառական , գոչեց Պատալքի , Ուրիշֆին վրայ
վազելով :

Պաշտօնակալները միջամտել ուղեցին :

— Թողէ՛ք որ այս անգգամը տրտմեմ , կ'աղաղակեք
երիտասարդ մարդը , ասոր անոր վարնուելով :

— Նրբէք կատակ չեմ ըներ , ըսաւ , ցուրտ գեմ-
քով , բոլոր ցած ձայնով :

— Անցեալ իրիկուն ինձ ըսածնիդ կրկնելու կը հա-
մարձակիք :

— Սիրելիդ իմ , Պատալքի , հաւատարմէք ինձ :

— Զեմ վշտանար , որովհետեւ կատակ մ' եր - ը-
րածնիդ , ես ալ վայրկեան մը հաւատարի

Տակաւ աս տակաւ Ուրիշֆին գլուխը տաքնալով :

— Մէ՛, այդպէ՛ն է, բաւաւ, Պատալաքիին աչաց մէջ նայելով, ի՞նչ խենդ խելառ բաներ կ'անցնին մօքէդ ։ Բոլոր ձեզի ըսածներս ճշմարիտ են ։ Կը յուսայի՝ թէ անգամ մ' ալ վրան պիտի չխօսիք ։ Պատուոյս վրայ կ'երդնում որ ըսածներս ճիշդ են ։ Հիմայ կը հաւատա՞ր ինձ ։

— Ո՛չ ։

Ռւբիէֆ զայրացմամբ Պատալաքիին բաղուկը սեղմելով,

— Տանս մէջ ըլլալնուդ համար շնորհակալ եղի՛ք, ըսաւ ։

Ձձեղ տան տէրն ըլլալու պարտքէն բոլորովին ազատ կը ճանչնամ, պատասխանեց պաշտօնակալը ձայնը բարձրացնելով, որովհետեւ նոյն իսկ ձեր տանը մէջ չեմ կրնար զրպարտութիւններդ լսել ։

Ռւբիէֆ ինքզինքը կը բռնէր ։

— Խեղճ խենդ, ըսաւ Պատալաքի Ռւբիէֆին ականջին, կին մը զրպարտելով ինքզինքնիդ կը կորսնցնէք ։

— Պարոնայք, նախ եւ առաջ ինք զինքս արդարապէս կ'ուզեմ, ըսաւ Ռւբիէֆ, բայց այս խենդը բըւնեցէ՛ք ։

Պաշտօնակալները Պատալաքիին շուրջը կեցան, որ կատաղութենէ ոտքերը գետինը կը լարնէր ։

— Վերջը, շարունակեց Ռւբիէֆ, Պատալաքիի կողմէ դառնալով, երբոր լմնցունեմ : Ծանր նախասինքն եւ մենամարտութիւնը ըսն մը չեն ապացուցաներ, ամբաստանութիւնը միշտ կը մնայ : Պատրաստ եմ, պարոն, ձեզի հետ մենամարտելու, բայց յառաջ, պէտք է որ, որչափ կարելի է, ձեր անծայր յիմարութիւնը խայտառակեմ եւ պատիւս տեղը բերեմ ։ Մտիկ ըրէ՛ք, ուրեմն, պարոնայք, եւ դատեցէ՛ք զիս, ինքզինքս ձեր վճռոյն եւ որոշմանը կը յանձնեմ ։

— Խօսեցէ՛ք, Ռւբիէֆ, ըսին պաշտօնակալները ։

— Ահաւասիկ թէ ինչպէս բարեկամս անձնուէր է, ըսաւ Ռւբիէֆ ծիծաղելով

Այս խօսքերէն Պատալաքի շատաւնեցաւ եւ իսկ

բարեկամութիւնը քիչ մը հանդարտեցաւ :

— . . . Կրկարծէ թէ կոմսուհւոյն՝ սիրահարն ըլլալուս վրայ կտարծենամ . ասիկա բոլորովին սուտ է , երբեք այդպիսի բան մը ըսած չեմ Սակայն օր մը , որովհետեւ տեսայ որ Պարոնը միշտ Մարթային վրայ կընայէր , եւ ուտել խմելը կըմսուէր , եւ միշտ անոր վրայ չափազանց եռանդեամբ կըխօսէր , կարծեցի՝ թէ այս կերպ ընթացքը բարեկամիս համար ծաղրելի եւ կոմսուհւոյն համար նախատական էր : Այն առանձն լաւ համարեցայ իրեն պատմութիւն մ' ընել :

Պատարքի խօսքն ընդմիջելով ,

— Ինձի՝ ձեր անոր հետ ունեցած յարաբերութեանց վրայ խօսեցաք , ըսաւ :

— Ո՛չ , խստիւ արդիւած եմ որ անձնականութիւն չխառնէք ձեր խօսքերուն մէջ :

— Այո՛ , բայց դժուար չէ դուշակելը՝ թէ . . . :

— Այդպէս է , իմ վրայ կը խօսէի : Ի՞նչ ըսի ձեզի՞ : Ձեզի ըսի՝ թէ կոմսուհւոյն խօսնայրն էի , ճշմարիտ էր . թէ կոմսուհին ուրիշի մը հետ ամուսնացաւ՝ մինչդեռ Բարիդ էի . թէ ինձ ըրած խոստումներէն ետ կեցաւ . թէ ասոր հակառակ ես իրեն վրայ ունեցած սերս չաւրունակեցի եւ իրմէն ծիծաղ մը եւ միշտ իւր ներկայութիւնը կը խնդրէի : Այո՛ , այս ամենուն վրայ ձեզի խօսեցայ : Ուրիշ բան ըսի՞ :

— Ո՛չ , բայց այդչափը բաւական է :

— Ա՛հ , բաւական է , խօսքերէս իմացա՞նք՝ թէ կոմսուհւոյն սիրահարն եղած եմ , կնոջ մը սիրահար եղող եւ անոր հետ ամուսնանալ ուղղով ինձի պէս մարդ մը ամբողջ երկու տարի դիմքը սիրելու հետամուտ կըլլայ , երջանիկ սիրահար մը կըհեծէ՞ եւ ծիծաղներ կը մուրայ : Այլ ուրիշ ձեզի ի՞նչ ըսի , ըսի՝ թէ կոմսուհին սիրտ եւ հոգի չունեցող էակ մ' էր , դարձեալ հրապարակաւ նոյնը կրկնելու կ'ափալէք զիս : Ճշմարիտ է . Բայց ձեզի ըսի՞ թէ կոմսուհին պարկեշտ կին մը չէր . . . : Պարոնայք , կ'երդնում որ բնաւ Մարթա Նիքօլայեֆուսի մատերուն ծայրը պահած չեմ , կըհաւատա՞ք :

— Ս. յո՛ , այո՛ , աղաղակեցին միաբան՝ բոլոր պաշտօնականները :

— Կըսիրեմ . . . ներեցէ՛ք . . . յամենայն սրտէ կոմսուհին սիրած եմ . ուրիշ էրիկ մ՝ ընտրեց : Բաի պարոնին թէ կոմսուհւոյն այս բանն ընել տուող շարժառիթը գովելի չգտայ Նոյնը կը կրկնեմ : Բաի իրեն և հիմայ ամենուդ անշեւ կը կրկնեմ թէ վատ եւ անարժան մէկն եղած եմ , ուրիշի մը հետ ամուսնացած կնոջ ետեւէն երթալուս , նուաստութիւններ կրելուս եւ հիմակուան ունեցած պաշտօնս ընդունելուս համար . ուստի կը մեղադրեմ ինքզինքս :

— Ծայրայեղութեան գացիք , Ռըլիէֆ , աղաղակեցին պաշտօնականները :

— Ոչ , բարեկամներս , կ'ուզեմ որ ոյս երիտասարդ խնդրին իմ վրայ ըրած զրպարտութիւնը դատապարտէք : Սիրելի ընկերներս , ձեզնէ պիտի բաժնուիմ , որովհետեւ եթէ կոմսուհւոյն հետ ունեցած եւ դադանի կեցած յարաբերութիւններս անձիս արժանապատուութեան նուաստութիւն կը բերեն , դարձեալ նոյն յարաբերութիւնները հոս իմ վիճակս անտանելի կ'ընեն : Առաջին պատահութեամբ Սըմիլանտ պիտի թողում , որովհետեւ անգամ մ՝ ալ չսիրած կնոջս պատիւը վտանդի բերել չեմ ուզեր , եւ ոչ ալ անոր համբաւն աշխարհ չճանչող երիտասարդ մարդոց յիմարութեանց խաղաղիկ ընել : Հիմայ , պարոնայք , ըսաւ Ռըլիէֆ թեթեւ կերպով մը իւր մօտը կեցած ընկերներէն երկուքին ուսերուն դըպելով , ինձ տեղ մ՝ ընելու ջնորհք ըրէք :

Ռըլիէֆ պաշտօնակալաց մէջէն անցնելով , ժողովին մէջ դնաց ու Պատալքիին գէմ նստելով ,

— Զիս պատժել ուզեցիք , ըսաւ , ահաւասիկ եմ : Երիտասարդ մարդը յուսահատութեան շարժմամբ մը դիտարկը բռնեց եւ յանկարծակի սենեակէն դուրս ելաւ :

ՀԱՐՏԱՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԱՐՈՒԵՍՏԻՑ

Ժ.

Մեր այս քնդարձակ խօսից բոլոր բովանդակու-
թիւնը սա եղած է մինչև հիմայ՝ թէ արուեստից մէջ
յանաջողութիւն ընելու եւ ճարտար ըլլալու համար,
ինչ կ'ըլլան թող ըլլան ճիւղերը, հարկաւոր եւ անհրա-
ժեշտ սկզբունք մը կայ, որ է նախնական կրթութիւնը:
Այս այնչափ ճշմարիտ է՝ անանկ որ Իւրոպայի անոց
մէջ այն մասին զիմուդրական կրթութիւնը աւելի կ'արձ-
մեցնէ մէջ եւ լաւ յայտնէ՝ որոց մէջ որ նախնական
կրթութիւնը անօրէն քաջածէ՝ այսպէս նկատք է հաս-
կընալ արուեստի եւ մանաւանդանով եւս կ'ոգնեն ալ
լուրձակիս ուժէն եւ ամենեւին իր անունը լայնածաւ-
երք ծախնակած՝ կրթութիւնը մտաւ՝ անկարծ ելլէ իր
ընդամենը մերձեցումը թիւն մը դիմացաւ:
Տասկանիանի մէջ Իւրոպայի արուեստական ճար-
տարութեան վարժանալի արդիւնքները մեզի զի ալի
ըրա՞ծ են նախնական կրթութեան պիտոյքը, եւ այսօր

ընդհանուր տարածուած է գողցես գիտութեան բուն փափաք , կրօնական եւ աշխարհական մարդարաններ իւրաքանչիւր թաղերու եւ քաղաքներու մէջ արձա նստած կեցած են , Այս երկու երևոյթները կ'ապացու ցանեն թէ կրթութիւնը տարածելու բռնութիւնը ամե նուն սիրտը պաշարած է , կրթութեան հիւթը առնելու անօթները բերանին բաց կ'սպասեն : Բայց , արդեօք կրթութեան կանոնները պատրաստող եւ գործադրողներ կա՞ն :

Այս հարցման պատասխան տալը գծուարին է : Այո՛ , կրթութեան յատկացեալ Ազգ. ժողով ունինք , որ իրարու ետեւ նոր ի նորոյ կազմուելով՝ կանոններ տուած են յառաջագիմութեան , բայց բնաւ գործադրողներ չու նեցանք : Արեւելեան պատերազմին ժամանակ Տաճկաս տանի մէջ էւրոպացի բանակներու յաճախէն , եւ քա նի մը ազրաւ ուսանողներու անոնց քով հացի , ջուրի բաւերով թարգմանչի պաշտօն վարել եւ ամսական տու նելը՝ կարծես թէ Տաճկաստանցիին մօտաց մէջ կրթու ցեան գաղափարը չի տրեց . բոլոր կրթութիւնը մէկ երկու իւրոպական լեզու խօսելու վրայ եղրակացաւ : Անկէ ի վեր ամէն մէկ թաղ իւր կարողութեան տւելի տաակ կրկնաբէ իւր գալրոցին մէջ մէկ երկու լեզու տւանդելու համար : Այս հիւանդութիւնը միշտ գաւառները տարածուեցաւ , Ազգային կրթական խոր հուրդները այս հիւանդութիւնը դարմանելու հոգ չեն ըրած իրենց ծրագրին մէջ : Հիւանդութիւն անուանեցի . որովհետեւ այն ազգը՝ որոյ գրագիտական լեզուն այնչափ ապականած է , մինչև մէկ դաւառին լեզուն , միւսին մէջ հասկնալը գծուար է , եւ գաղափարաց հաղորդակցութեան միջոցը այսպէս վատթարացած է . հիւանդութիւն չէ՞ մտքի , փոխանակ այս առձեռն եւ ցեղական միջոցը զօրացնելու մէկ երկու օտար լեզու սորվելու ետեւէ բլլալ . ի՞նչ կրնայ նշանակել այն մարդուն գլուխը՝ որ միայն բաւերու՝ այլեւ այլ ձայն կրէնչե եւ իմաստութիւն չունի : Այնպիսի ժողովրդեան զաւակ՝ որոյ մայրը շատ կոշտ լեզու եւ հետեւապէս շատ քիչ գաղափար ունի , որչափ ի գծուար է՝ անոր օտար լեզու

մ' ալ սորվիր : Բայց մենք կրպականչենք ' որ թէ մայրենի լեզու սորվի , եւ թէ օտարացը : Սրգէն իւր լեզուն այնչափ ժանգոտած եւ աղտոտուած է , անանկ որ զայն սորվելու դիտութիւն մը սորվելու կարգ եւ դժուարութիւն բռնած է . Ոյս դժուարութեան վրայ տնմենելին իսկ ականջին չի հնչած լեզու մ' ալ սորվելու յոգնեցունել , առողջ մտքի բան չէ ' : Դժուարութիւն մը ինչ կըսեն անոնք աւելի չեն հասկնար որ կրած չունին : Մեր թաղապետներն եւ այլն եւ այլն եթէ դիտան լեզու սորվելու դժուարութիւնները , եւ այս դժուարութիւնը տանելու համար ամենակարեւոր ուսանելիքներէն գողցուած ժամանակի անդարմանելի կորուստները , տարակոյս չիկա՝ թէ պիտի ինային եթէ իրենց զաւակաց ապագային և եթէ նոյն իսկ հայրենասիր լեզուի արժանիքին : Աւելի լաւն այն էր՝ որ նախնական կրթութեան ճիւղին մէջէն դուրս ձգուէր բոլորվին օտար լեզուներն , և ասոնց տեղ արուեստից վարժութեան հոգ տարուէր , Որպէս զի առ հասարակ ամէն հայ՝ ընթերցանութիւն , գիր , թուարանութիւն , տշխարհագրութիւն , երկրաչափութեան սկզբունքներ , տոմարակալութիւն , գծադրութիւն և բնագիտական սկզբանց վրայ տեղեկութիւն և ձեռագործական տրուեստ մ' ալ ունենար , քան թէ չատ մ' մարդիկ ունենայինք՝ որոց խիտ մեծադոյն մնար Հիմնական բան մը չի գիտեր :

Կ. Պոլսոյ արդի սրբադան պատրիարքը իւր առաջին հովուական թղթոյն մէջ իմաստութեամբ խօսած է մեր այս կարծիքը , առ քահանայս ուղղած պարբերութեան մէջ : Ահաւասիկ գրուածք .

« Ուսուցէ՛ք եւ ծնողներն , քարոզեցէ՛ք մի տ եւ հանապաղ . թէ կրթեցէ՛ք ու դաստիարակեցէ՛ք ձեր զաւակունքը բարեպաշտութեամբ եւ ժամանակիս պահանջից համեմատ , բան մը չընայէք բնու դպրոցաց համար . գիտցէ՛ք , որ կատարեալ դաստիարակութիւնն ամէն բանէ աւելի սուղ եւ թանկագին է : Միարանեցէ՛ք ամենէն յառաջ նախակրթական դպրոցներն բարեկարգելու : » Եւ թէ ' ի ցոյցս մարդկան , թէ այս ինչ ուս-

մունքներն կաւանդուին ձեր դպրոցաց մէջ, այլ փոյթ տարէ՛ք զանոնք Ձեր մանկանց առ հասարակ դիւրաւ տրոփեցնելու մասին. Լաւ է քիչ ու հիմնական, քան թէ շատ եւ միայն անուանական: ձեր կարողութեան չափովն՝ զոր հետզհետէ բնդարձակելու աշխատելու էք, ամենէն կարևորագոյններուն մէջ վարժեցուցէք զանոնք՝ Ս. Աւետարանի մարդապետութեան, Հայ լեզուի ու պատմութեան, Տէրութեան լեզուի, Թուադիտութեան, Երկրաչափութեան, աշխարհադրութեան, գծագրութեան եւ տոմարակալութեան սկզբանց, բնագիտութեան, տարրայուծութեան, եւ այլն. եւ եթէ հնար է՝ աշխատեցէք ամեն դպրոցներում մէջ մէկ քանի տեսակ ձեռագործ արհեստներ սորսեցնել մանկանց. վասն զի անկարելի է որ ամեն աշակերտք բանաստեղծ կամ գիտնական լինին. Խակ եթէ աշակերտաց ձեռքերն դպրոցաց մէջ շատ կամ քիչ վարժուին արհեստից, կարող կրլինին ապա քիչ ժամանակի մէջ արհեստ մը սորսելով աղքատութենէ ազատ մնալ, մինչդէռ հիմա անթիւ երիտասարդք կրտսնուին, որ Հայերէն, Գաղղիերէն, ու Տա՛կերէն կարգացեր են, բայց եւ տնայեւ Հայագէտ, Գաղղիագէտ, ու Տա՛հիպէտ չեն եղած. ոտանաւորներ ու ճաւեր կրչարարքն, բայց բռնաստեղծ եւ պերճախօս չեն. եւ իւրաքանչիւրն՝ բանաստեղծի, պերճախօսի, լեզուագիտի եւ հեղինակի սիրտ կրելով՝ չեն զիջաներ խոնարհիլ, եւ իրենց աչքին արհամարհ թուած արհեստներու հետեւելով հայ՝ ճարելո՛ւ:

Գիտութեանց հաշակէն բան մը չզգայնուս ապացոյցն այն է՝ որ փոխանակ այս սեռի գրքեր թարգմանելու անկարգ սիրահաղութիւն ստորագրող փայտանութիւններ կը թարգմանուին եւ կը ծախուին. Աւելի աղէկ չէ՞ր՝ որ շատ մը հետեւակ թարգմանիչներ վեպեր թարգմանելու համար ունենալու տեղ՝ կրթական խռհուրդ մ՝ ունենայինք, եւրոպայի լեզուաց հմուտ թիւն ունեցողներէ՝ որք ոչ միայն դպրոցաց հրահանգներ տային եւ հսկէին այլ նաեւ ժողովրդեան մէջ կարգով մը մտ-

յնելիք գիտութեանց պիտանի՝ դրքերն ալ թարգմանէին և բացատրէին ։ Եւսէ ասիկայ ծախք ունի , դպրոցներու մէջ աւելորդ ծախքերուն քառորդն անդամ այս բանին կը բաւէ և կ'աւելնայ ։

Նախնական կրթութեան մէջ երբոր աղքային լեզուի գիտութիւնն ու վարժութիւնն ընդհանրանայ , եւ գիտութեանց առարկայները այս լեզուով պատրաստուին , այն ատեն է որ մեր տղաքները քանի մ'անդամ տղայ դառնալով լեզու սորվելու չարիքն կ'աղաւին ։ Մեծ դժբաղդութիւն է մեզի՝ որ մեր զաւակաց ժամանակը լոկ քանի մը լեզուաց լծութակները չինելու համար կը վատնենք , որով գիտութեանց անունները միայն կը լսեն, եւ մինչև սորվելու հասակը գան , դպրոցէ դուս կ'ելլեն ։ Մեր այս կարծիքը խելամուղները կրնան նախատեսել այն ժամանակները՝ յորում՝ յառաջագիմութիւնը պիտի աճի այնչափ՝ որ այսօրեայ դպրոցները նախագաւիթ դառնան՝ բաղմարուեստեան դպրոցներու ։

Շատ տխուր հանգիստութիւն , տիրող աղքին դրականութիւնն ու դաւանութիւնն արդէն գիտութեանց բարեկամ չեն . մեր դաւանութեանն ըսելիք չունինք՝ բայց դրականութիւննիս եւ մենք իրարմէ օտար լեզու կը գործածենք . ժամանակներ պէտք են այս տարբերութիւնը վերցնելու ։ Այս տխուր հանգիստութեան վերջ տալու համար մեր աղքային ինքնօրինութեան մէջ դաստիարակութեան մասին վայելած ազատութիւննիս պէտք է գործածել ։ Ինչ աղէկ կ'ըլլար՝ եթէ մայրաքաղաքին եւ զանազան գաւառաց մէջ առանց աղքաց խորութեան զանազան արուեստներու համար դպրոցներ բացուէին , ուր մանէն նախնական կրթութեան գասերն աւարաող աշակերտները , որք ոչ միայն գործ մ'ունեցած ըլլային ապրուստ ճարելու , այլ եւ ամէն բան դիւրին եւ գեղեցիկ չինէին ։ Եթէ աս չէ եղած , ինչու սպասել որ կառավարութիւնն ինք գործէ ։ Արդէն ամէն երկրի մէջ ժողովուրդը ցոյց կ'ուտայ կառավարութեան՝ թէ իւր պէտքը եւ գործօնելութեան նպատակը

այս կամ այն բանը կըրտահանջէ՞: Պեռլինի մէջ 1843 էն
 'իվեր բացուած արու ետտագի տական ընկերութիւն մը
 տակաւին կը շարունակէ, որուն նշանաբանն է Դուռն Բեզ
 օգնէ: Մենք այս սկզբունքով ճամբայ ելլելու ենք, այս-
 ինքն մեռք մեզի օգնելով: Ուրիշին օգնութեան յոյս չու-
 նեցող թշուառն աւելի շուտով կ'ազատի իւր վիճակէն,
 քան թէ այն՝ որուն սիրտն ու ձեռքերը յուսոյ շղթայ
 ներով կապուած են:

Այս աշխատանք, ինչպէս որ ենք հիմայ, մեր
 բարքերն ալ պիտի ապականեն, որովհետեւ ամէն գոր-
 ծը հաստեղու ժամանակին թայրը՝ ծոյլերուն համար մո-
 լութիւն մը կընտրի: Ո՛րչափ գործունեայ ըլլանք՝ այն-
 չափ բարոյականնրս կըմաքրենք:

Լ Ե ՁՈՒՔԻ ՎՐԱՅ

Թողլով վարժարաններու դրութեան խնդիրը, եւ բուն նիւթին գալով կըսենք. թէ մենք հայերէն լեզու դերազանցապէս դրաբարը միայն կը ճանչնանք. այսպէս ճանչցած է միշտ եւ տակաւին կը ճանչնայ բոլոր Հայ աղդը. եւ յերաւի, քանզի աշխարհաբար մը, զորօրինակ թուրքերոյ կամ Ռուսիոյ աշխարհաբարը, թուրքիա կամ Ռուսիա բնակող Հայոց միայն լեզուն է եւ ոչ բոլոր աղդին. Աղգի մը մէջ շատ գաւառական լեզու կըրնան ըլլալ, բայց լեզուն զոր դպրութիւնը հաստատած եւ կրօնքը սրբացուցած է, այն է աղդին լեզուն. Սրդ, մեր կրօնական եւ մատենագրական լեզուն գրաբարն է. Առաջնոյն համար տարակոյս չկայ. իսկ դպրութեան կամ մատենագրութեան գալով կ'ըսենք թէ, եթէ Հայ աղդն ունի մատենագրական լեզու մը, ա'ն ալ գրաբարն է. Հիմայ աշխարհաբարներով գրուելը մեր ըսածին դէմառարկութիւն չէ, եւ սխալ է այն գաղափարը թէ գրաբարը մեռած լեզու է. Դրաբարը մեռած է անոնց համար, որ սօսար լեզու միայն կը գործածեն եւ ոչ աշխարհաբար. Ո՛վ չի գիտեր թէ մեր աշխարհաբարները հին գաւառականներու թափթփուք միայն են, բուն գաւառական լեզու կոչուելու անգամ արժանի չեն. բայց եւ այնպէս այս լեզուները գրաւոր ըլլալու սկսելէն հետե կենդանացած եւ ուղղութիւն մը առած են դէպ ՚ի գրաբարն, այնպէս որ հիմա մեր աշխարհաբարներն ըստ ձեռն միայն կը տարբերին գրաբարէն եւ ոչ ըստ նիւթոյն. այս ձեռն ալ երթալով փոխուելու կամ գէթ մօտենալու վրայ է գրաբարին. Զորօրինակ մոլորակ մը, որ թէպէտ իւր արեւուն մարմնէն զատ է, սակայն միշտ անոր

բողորտիքը կը պտըտի, անկէ չկրնար հեռանալ ոչ ալ անոր ազդեցութեանէն դուրս է, այնպէս մեր աշխարհաբար- ներն, անոնցմով մատենագրութեամբ օրէն սկսեալ, կը պտըտին ու կը պտըտին դրաբարին բոլորտիքը, եւ անոր ազդեցութեան ներքեւ են եւ պիտի մնան միշտ, մոլ- րակներէն սա տարբերութեամբ, որ անոնց համար թե- րեւ իրենց արեւուն հետ միանալու, անոր աւելի մօտե- նալու անգամ կարելութիւն չկայ, ուր մեր աշխարհա- բարներուն դրաբարին աւելի մօտենալը, եւ անոր հետ նոյնանալն անգամ ժամանակի միայն խնդիր է: Աշ- խարհաբարներով գրուելու սկսուած օրէն ի վեր սա եր- կու բանը միշտ տեսնուած է. աշխարհաբարին ուղղու- թիւնը դիտաւորապէս եւ ի բնէ դէպ ի դրաբարն է, և ամեն բանաւոր և մնայուն տալարութիւն այս լեզուին վրայ եղած է անոնց ձեռքով որ, լեզուի մասին ի բնէ խորհրդածող ըլլալով, միանգամայն լաւ տեղեակ են դը- րաբարին և եւրոպական լեզուի մը:

Բայց դրաբարին կարեւորութիւնը մեզի համար անոր կրօնական և մատենագրական լեզու ըլլալը միայն չէ. մեր պատմութիւնը, մեր նախնիք և ամեն ինչ որ ունինք պանծալի՝ դրաբարին մէջ, է եւ հոն միայն կրնանք դը- նեւ, եւ նոյն իսկ դրաբարը մեր ամենէն պանծալի բա- նըն է, քանզի մի միայն հին բանն է զոր ունինք, և ամե- նէն հինը, քան զկրօնքն անգամ հին:

Ինչ որ ըսինք դրաբարին համար՝ նոր չէ. աղբը միշտ զգացած է իցն իբր բնական աղբմամբ, ուստի և գը- րաբարը սիրած և սորվեցուցած է միշտ բացարձակ կեր- պով, առանց սեղմում կամ սահման դնելու, նաեւ այն ժամանակները որ այս լեզուն ինկած և կորսուած էր, որչափ եւս առաւել հիմա որ դրաբարն իր ամենէն հին, կրնանք ըսել նախապատմական ձևին մէջ, իւր բոլոր մտքութեամբ և մատենագրութեան ամենէն ընտիր մնացորդներովը կրկենայ մեր առջև: Գիտենք որ այս վերջին քանի սը տարուան մէջ, դրաբար լեզուին ուսու- մը դպրոցներէն անհետ ընելու կամ գէթ անոր կարեւո- րութիւնը նուազեցնելու միտնաւոր ջանք կայ ոմանց քով:

ինչ որ ըլլայ այս ջանքերուն չարժաուիթը , մենք հոս սա
միայն համառօտիւ կըսենք՝ թէ այս դաղաւիարն ազգային ,
կրօնական , մատենագրական , պատմական , բանասի-
րական և տրամաբանական տեսութեամբ սխալ և վնա-
սակար է ազգային դաստիարակութեան , և հակառակ
ազգին զգացմանը , և թէ՝ արտաքին դժուարութիւն-
ներէ կամ կարծուած անյաջողութենէ առանց խաբուե-
լու , պարտինք սորվեցնել գրաբար լեզուի ուսումը մեր
վարժարանաց և դպրոցաց մէջ « բացարձակ կերպով » , և
ոչ թէ՝ սեղմմամբ կամ պայմանով :

Ա. Մ. ԳԱՐՍԻԱՆ
(Դ 1595 թիւ Մասի)

Դ Ա Ս Ե Ր

Ա Ռ Տ Ն Ի Ն Տ Ն Տ Ե Ս Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

ԺԱ

Տնտեսագիտութեան մէջ վիճաբանութեան առարկայ եղած է շուայլութիւնը ։ Աղջիկ տղայք յաճախ լսած են և կր լսեն այս նիւթոյն վրայ եղած խօսակցութիւնները ։ Ուստի ուշադրութեամբ պէտք է քննել թէ այս խնդրոյն վրայ եղած վիճաբանութեանց ճշմարիտ կամ սուտ կողմը ո՞րն է ։

Զարդասիրութեան տւելնալը կամ պակսելը ոչ միայն ընտանեաց բարեկեցութեան վրայ տարբերութիւն կը դնէ , այլ նաև ընդհանուր ազգաց զարգացման վրայ ալ ազդեցութիւն կ'ընէ ։ Եթէ հին սովորութեան կամ վայրենի դարու խոշոր եւ անհեթեթ կարասեաց տեղ գեղեցիկ եւ թեթեւ կարասիներ փոխանակենք , այն ատեն շուայլութիւնը կամ զարդասիրութիւնը քաղաքապետութիւն կ'ըլլայ ։ Շուայլութեան այս կերպը խիստ հին ժամանակէ հետէ ծագումն առած է . ներկայ դարուս խիստ սովորական եղած կարասիները ծայրայեղ զարդասիրութիւն կամ շուայլութիւն կը սեպուէին նախնի դարու մարդոց աչքին ։ Օրինակի համար , անոնք՝ որ վայրի

կաղինով կը կերակրուէին , ցորենահաց գործածելը իրենց համար շուայլութիւն էր . նոյ շուայլութիւն սորվեցուց այդեաց մշակութեամբ այն մարդոց՝ որոց ըմպելին ջուր միայն էր : Կը հետեւի ուրեմն թէ շուայլութիւնը տալիս է , եւ ժամանակի մարդոց ախորժակին եւ բնկերութեան հետ միասին կը յառաջագնէ :

Բայց որպէս զի շուայլութեան վրայ զուրցելիքնիս դիւրըմբռնելի ըլլայ , նախ հին ատենի սովորութեանց կամ այն մարդոց վրայ խօսիմք որոնք միջին ճամբայ մը բռնած էին ապրելու : Այս կարգի մարդոց տան կահկարասեաց գործածութիւնը խիստ սեղմեալ վիճակի մը մէջ էր , եւ աւելցնելու ալ հաճոյք չունէին :

Ընդարձակ սենեակ մը մտածենք , որուն մէջ շատ մը զարդեր կարելի էր դնել . բայց անկողին մը , հանգերձի դարան մը , դրասեղան մը եւ քանի մը աթոռներ միայն կային . ընտանեաց մայրը , որ ամէնուն պատկառելի էր , աթոռ մ' ունէր յատուկ , յորում ոչ ոք կը համարձակէր նստել : Սրահ ունեցող տուներուն սրահին մէջ յատուկ դարան մը կը զետեղէին այլ և այլ հանդերձեղինաց համար , որուն վրայ հայելի մը դրուած էր : Այս էր ահաւասիկ խնայող տան մը բոլոր հարստութիւնը եւ ունեցած ախորժակը , Սակայն այս պարզասիրութիւնը այնպիսի յառաջագնիմութիւն մը ըրաւ , որ աւելի յարմար է քսել թէ կարևորէն անկարելորդին հասաւ . օրինակի համար , այսօր վերոյիշեալ հայելին բաւական չըլլալով երկու կամ չորս կը դնենք մոտ տեղը , որպէս զի ստեղծաւոր աշտանակաց քանի մը տեղէ տուած լուսոյ հաճոյքը վայելեմք , որով մեր ունեցած դրամական զօրութիւնն աւելորդ պէտքի մը գործածած կ'ըլլամք :

Մեր դարու յատկութիւնն է՝ որ ոսկեզօծութիւնը արծաթեայ մետաղներու վրայ ըլլայ , մինչդեռ հին ատենն ով որ արծաթ գործածելու կարողութիւնը չունէր անագով դոհ կըլլար , որուն տեղ այսօր սուտ ոսկեզօծութիւնը երևան ելած է , եւ ճշմարիտէն որոշելու համար սաստիկ ուշադրութիւն ընել հարկաւոր է , վասն

զի այնպիսի ճարտարութեամբ կը գործուի՝ որ իրարու ճիշդ նմանութիւն մ' ունին ։ Թէպէտ ասիկայ յառաջագիմնութիւն է , այսու ամենախիւ պէտք չէ աչքի գարնուելու չափ մեծ բան մը երևնալ , վասն զի ճշմարիտ հարստութիւն չէ ։ Աղէկ չէ ըստ երևութիւն հարուստ երևիլ , կործանումը կը յաջորդէ . եւ անօգուտին հետամուտ եղած ժամանակնիս , կարեւորն ալ ձեռքէ կը փախցունեմք ։

Հին ատեն տանը գուռը ուրիշ բանի համար չէր , բայց թիէ աղատօրէն բանալու եւ օգն արգիլելու համար փակելու գործիք մը . բայց որպէս զի մեր անտեղի ախորժակաց թելադրութեամբ գնոյ առնուած աղիւ օթոցները աներկիւղ կարելի ըլլայ գործածել , ուստի սովորութիւն եղաւ որ դռնապաններ ունենամք եւ այս զգուշութեան պատճառ կըտրուի թէ օգտակար եւ կարեւոր բաները ծածկել պէտք է զարմացող աչքերէն ։

Շուայութիւնը խոհանոցի մէջ եւս մուտ գտաւ , ուր շատ մը անպէտ գործիքներ կը գտնուին , ինչպէս տեսակ տեսակ կաղապարներ , որոց արժէքը երևութեան կան միայն է եւ ժամանակ ու ստակ վատնելէ զատ ուրիշ բանի չեն ծառայեր ։

Այլ ըսածներէս կը հետեւի ուրեմն , թէ տուն մը տընտեսական գիտութեան պահանջած օրէնքով կենդանի պահելու համար , պէտք է աւելորդ ծախքերէն ետ կենալ , որոց համար շատ անգամ մեր բարեկեցութիւնը վրայ կուտամք . Պէտք է դիտել թէ զարդասիրութեան վերաբերեալ ծախքերէն ո՛րն ընդունելու եւ ո՛րը մերժելու է , եւ թէ որո՞ց համար օրինաւոր կրնայ համարուիլ եւ որո՞ց համար մեղադրելի . վասն զի հարուստ , գեղեցիկ եւ գովելի իրաց գործածութիւնը մեծատուն ընտանեաց բազմը վտանգի չդնեն . սակայն փրաստակար է եւ աւերիչ այն ընտանեաց համար՝ որոնք նմանօրինակ վիճակի մէջ գտնուելու բազմը չունին ։

Չկայ հարստութիւն մը որ շարունակ պէտքեր գնելու գիմանայ . իւր ծախուց չափ չունեցող հարուստը

աղքատ է . ընդհակառակն հարուստ է այն աղքատը՝ որ
 իւր ունեցածովը գոհ է . ասոնք ճշմարտութիւններ են ,
 որոց օրինակները տեսնել երկար փորձառութեան ալ
 պէտք չունի : Ճշմարիտ հարստութիւնը տանը ծախուց
 մատակարարութիւնն իմաստութեամբ ընել գիտնալուն
 մէջ է . ներկայ հաճոյից համար պէտք չէ ապագայն
 վտանգի դնել . ղեղխութիւնը տաղալիութիւն եւ ձան-
 ձրութիւն կը պատճառէ :

Սովորաբար տեսնուած է որ արագ եւ ժառան-
 դական հարստութիւն տեսնող մարդիկ չափով եւ խել-
 քով չեն կրնար գործածել իրենց դրամը . իսկ այն
 մարդիկները որ աշխատութիւն կրած եւ քրտինք թա-
 փած են՝ ուղիղ ճամբէն կը քալեն , վասն զի ժամա-
 նակին եւ դրամին արժէքը լաւ կը ճանչնան . գիտեն թէ
 ինչպէս բարեկեաց ըլլալու է , եւ շուայլութեան ճիրա-
 նաց չեն մատնուիր :

Այսպէս չէ այն մարդոց՝ համար որոնք դիպուածա-
 բար անյուսայի վիճակի մը հասած են , կամ , ինչպէս
 կըսուի , երեկոյին աղքատ պառկած եւ առաւօտուն
 միրինատէր ելած են :

Կահկարասեաց վերաբերեալ անօգուտ շուայլութիւնը
 հանդերձելիկաց վրայ ալ տարածեցաւ : Կանայք շատ
 անգամ սխալ հաշուով երևութեն կը խարուին , առանց
 իրենց դրամական կարողութիւնը ուշադրութեան առ-
 նելու :

Շատ անգամ , ըսինք , թէ անպետ բաներ գործածելը
 ընտանեաց կործանումն կը պատճառէ . ինչպէս յաճախ
 տեսնուած բան մ' է որ կնիկ մարդիկ պահարաններու
 մէջ կերպասեղէններ կը պահեն եւ այնպէս կը մնան
 վաճառատան մէջ կեցածի պէս . ասիկայ ըսել է թէ
 ստակը պարապ տեղը վատնեցաւ :

Այսպիսի անտեղի ծախքեր ուրիշ բանէ յառաջ չեն
 գար՝ եթէ ոչ սխալ տնտեսութենէ , եւ կը ցուցնեն թէ
 նախնական կրթութիւնը պէտք եղածին պէս չէ տրու-
 եր , որ մարդուս թէ միտքը եւ թէ զգացումները կը
 կրթէ : Երբոր աղջիկ տղայ մը 'ի մանկութենէ խորհիւ

սովորած է եւ առաջակայ ընելիքին վրայ մտածել, իւր ցնորական երևակայութեան ունկն դնելէ յառաջ՝ կը դիտնայ թէ ի՞նչ պիտի ընէ, իւր աչքին առջև կը բերէ իւր ծնողաց կ'արողութիւնը կամ անկարողութիւնը, անհաստատ եւ անոտի աշխատութեանց համար չկողմնիր. աւելորդ ծախքեր չընելու համար իր զգեստեղէնները ինքնին կը չլնէ, նորաձև դարդարանքի փափաքելէ աւելի իր եղբարց եւ քերց վրայ մտածելը իրեն սիրելի է, կուղէ սո վորիչէ թէ ծախք ընելու, այլ շահելու մայրը երբոր կ'աշխատի երէցներուն հանդերձները կրտսերայ օգտակար ընել, ինքն ալ կը մասնակցի մօրը տարած հոգատարութեան. Արդարեւ այսպիսի տեսարան մը սխրալի է, ուր սէրը կը թափաւորէ եւ ամենայն ինչ հասարակաց է. այս կերպ տնտեսութեամբ իմացականութիւնն ալ կը զարդանայ՝ քան թէ կուրաբար ծախք ըրած աներիս :

Մայրերուն պարտաւորութիւնն է՝ որ պարզասէր ըլլան եւ անհէթեթ ախորժակներէ հեռի վախչին. Ուրովհետեւ սովորաբար մայրերուն սիրելի է տունը կենալ ուստի ազջիկ տղայոց դարդասէր կամ պարզասէր ըլլալը իրենցմէ կախումն ունի : Մայր մը իւր անձին վրայ այնպիսի առաքինութիւններ պիտի ցուցնէ, որ անդալապէս ազջիկը օրինակէ եւ անոնց հետեւի. Մարդ մը կրնայ իմանալ կնոջ մը արժէքը իւր զգեստուց դարդերուն վրայ ունեցած ինսամքներէն. իմաստուն մօր մը և ազջիկ տղայի մը հանդերձից վրայ ամենեւին սեթեթեթներ տեսնել կարելի չէ. ասոնք երկուքն ալ մանեակներ, ապարանջաններ եւ երկար ծոպերով հանդերձներ չեն դործածեր, որոնք աղատ շարժումը կարգիլեն, եւ ծուլութեան ալ նշան են :

Տնտեսութեան մէջ խելք դործածող ընտանեաց հարսանեկան պատրաստութիւնն ալ համեստութեամբ կը փայլի, եւ շատ մը զեղխ ընտանեաց պէս իրենց հարստութեան կէսը աւելորդ և անպիտան ծախուց չեն դրհեր : Այս ոգւով ընտանիք մը գիտէ թէ պէտք չէ դնել այնպիսի բան մը՝ որ վախժութեան ենթակայ է :

սա ալ ուշադրութեան կառնէ՝ թէ աղջկի տղայի մը հարս-
նութեան ժամանակ արուած օժիտը եղած ծախքին
քսաներորդն ըլլալու է. վասն զի, կըսէ, վայելուչը միշտ
հարկաւոր չէ ։

Կարեւոր է դիտնալը թէ ինչպէս պէտք է աշխա-
տիլ և ինչպէս անտեսել . բայց քիչ դժուար չէ ան-
ցեալէն և փորձառութենէն դատ առնելը . փորձառու-
թիւնը խիստ դժուար է, զոր ստանալու համար շատ
անգամ ունեցածնիս կ'սպառեմք ։ Արժանիքով և ջա-
նիւք հարստանալը դիւրին է . դժուարութիւնը վաստը
կածը չիխարճելն է ։

Ֆրանքլին շատ անգամ կըսէր — Անգղիական առած
մ' ունինք որ կ'ըսէ . " Եթէ կուզես յաջողիլ խորհրդ-
դակցէ կնոջդ հետ " ։ Այս մասին երջանիկ էի, վասն
զի ինչ ախորժակ որ ունէի աշխատելու, նոյնն ունէր
կինս ալ . բոլոր սրտով վաճառականութեանս կ'օգնէր,
տեսարանները կաղմել, խանութը կարգաւորել, ցնցոտի-
ներ դնել եւ թղթի գործարաններու ծախել իրեն
աշխատութեան առարկայներն էին, ժամանակը պարապ
անցընող ծառայ չունէինք, սեղաննիս պարզ եւ սակա-
ւապէտ էր, նոյնպէս կահ կարասիներն ալ կարելի եղա-
ծուն չափ աժան . Օրինակի համար, բաւական ժա-
մանակ նախաճաշ կաթ եւ կտոր մը հաց էր, հողէ ա-
մանի մը մէջ դրուած անագօծեալ դրդալով մը ։ Բայց
տե՛ս թէ շուայլութիւնը ինչպէս կըմտնէ ընտանեաց մէջ
եւ կըղարդանայ որչափ ալ զգուշութիւն ընեմք ։ Առա-
ւօտ մը տեսց' որ նախաճաշ ճենապակեով մը բերած
էին, հետն ալ արծաթ տրդալմը . կինս մտածեր էր
այս բանը առանց ինձ իմացնելու, եւ ընդ ամենը քսան
երեք չէին արժողութիւն ունէր ։

Կինս այս ծախքն արդարացունելու համար՝ բտաւ,
թէ իմ այլս մեր դրացիներուն չափ արծաթ տրդալ եւ
ճենապակի գործածելու արժէք ունի ։

Այս առաջին անգամն էր որ արծաթ եւ ճենա-
պակի մտաւ մեր տանը մէջ . բայց քանի որ հարստու-
թիւննիս աւելցաւ՝ շուայլութիւնն ալ հետզհետէ զարդա-

ցաւ — 3

Դարձեալ ֆրանքլին ու շոպլութիւնը այնչափ կը մեղադրէր , շատ խմաստութեամբ կը ցուցնէ թէ ինչպէս մէկ քանի շոպլութեան վերաբերեալ ծախքեր ժողովրդական դասուն օգուտ կրնան ընել , մանաւանդ եթէ աշխատութեամբ ձեռք բերուած են և Հետեւեալ պատմութիւնը ըսածնուս ապացոյց կրնայ ըլլալ :

— Օր մը նաւ նստայ , կըսէ , որ Մայի հրուանդանին եւ փրկադերիայ մէջ տեղերը կրնաւարկէր . նաւաւարը աղտուասիրտ մարդ մ' ըլլալով չուղեց ինձմէ վարձք առնուլ , կրնա գիտնալով թէ նաւաւարը աղջիկ մ' ունի , նորածն գլխարկ մը զրկեց աղջկան : Երեք տարի վերջը նաւաւարը քովս եկաւ Մայի հրուանդանին ագաւրակատիրոջ հետ . գլխարկին վրայ խօսեցաւ և թէ ո՞րչափ հաճոյ եղեր էր իւր դստեր . սակայն , աւելցուց , այդ գլխարկը մեր գիւլին շատ սուղի նստաւ :

— Ի՞նչպէս :

— Երբոր աղջիկս նոյն գլխարկով բաղնալոյսն մէջ երեւցաւ , այնչափ դարմանցուց տեսնողները՝ որ բոլոր աղջիկ տղայք փրկադերիայէն ճիշդ անօր նմանը բերել տուին . վերջը հաշիւ ըրինք աղջկանս հետ և տեսանք որ ընդամենը 2,500 ֆրանք արժողութիւն ունին :

— Ճշմարիտ է , ըսաւ ագարակատէր պարոնը , բայց պատմութիւնդ թերի եղաւ : Ես այնպէս կ'ըսողհիմ թէ այդ գլխարկը մեզի համար օգտակար է . վասն զի մեր աղջիկ տղաքը սկսան այնուհետեւ գուլպայ և ձեռնոց հիւսել փրկադերիա տանել ծախելու համար , որոնց ստակովը հիմա գլխարկ և ժապաւէն կը գնեն , և գիտես որ այդ դործը մինչև ցարդ կը շուի , և թերևո ժամանակ անցնելով ապագային մէջ մեծ կարեւորութիւն ունենայ : Վերջապէս շոպլութեան այդ օրինակը դէշ չեղաւ մեր գիւղացւոց համար , որովհետեւ մեր աղջիկ տղաքը գեղեցիկ գլխարկ գնելով երջանիկ եղան , ինչպէս որ փրկադերիայ ժողովուրդն ալ գեղեցիկ ձեռնոց գործածելով շատ դու՛հ են : —

Իհիւ տեղերու մէջ շատ աղջիկներու վրայ զարգա-

սիրութիւն չ'տեսնուիր, բայց ասիկա տնական տնտեսութեան սխալանքած խնայութիւնը չէ, այլ կանանց յատուկ ձեռագործի վարժութիւն չունենալէն յառաջ եկած թերութիւնն է: Աւելի լաւն այն է՝ որ կանայք առանց իրենց աղանելեաց նիւթոյն սուղ տեսակը նայելութիւն իսկ իրենց ձեռքովն գործած կտաւներուն մէջ հիւսքի գեղեցկութիւն եւ ճարտարութիւն հնարէին, եւ կարած հանդերձներուն ձեռքն մէջ աւելի վայելչութիւն փնտռէին: Ասիկա կերպ մը զարդասիրութիւն է՝ բայց ոչ թէ տնտէս, այլ մանաւանդ տնայէն, զի թէ՛ մտաւոր զարդացումն մտած կրկայ իրենց գործօնութեան մէջ եւ թէ՛ գեղեցկութիւն խառնուած իրենց հանդուստներուն մէջ առանց չուայլութեան:

Դատարկապորտ եւ տնգործ կանանց ստուար բազմութենէն ծագումն առած է՝ որ վաճառականք ընդարձակ վաճառատուններ կրկանդնեն, եւ իրենց ծախուց մէջ խնայութեամբ վարուող մարդոց վրայ այսպէկ աչքով չեն նայիր: Եթէ ամէն անհատ իւր պիտոյից չափ ծախք ընէր՝ այն ատեն այդ չենքերը կարելորութիւն չ'պիտի ունենային, բայց որովհետեւ անպէտ եւ անտեղի իրաց սիրահարներ շատ կան, ուստի հետզհետէ կարելորութիւն առնելու վրայ են:

Այն կնիկ մարդոց առջև՝ որ պճնասէր եւ սիդացող են, վաճառականք իրենց գործօնութիւնը կը ցուցնեն, հարուստ կերպասները եւ խիստ գեղեցիկ հանդերձեղէնները կը բանան եւ ի տես կը հանեն: Որչափ արդեօք գձութիւնը այսպիսի ունայնասիրաց սուտ հարստութեան տակ ծածկուած է:

Բարձր պատուոյ հասած կին մը՝ որ հարուստ եւ միանդամայն իմաստուն է, հաշիւ կ'ընէ՝ թէ որչափ ծախք պիտի ընէ. վաճառատուն մտնելէ յառաջ գիտէ թէ ինչ պիտի դնէ, ինքզինք հաճոյքներու չիմատներ, եւ ինչ որ կարելոր է այն միայն կ'ընէ:

Վաճառականները աւելի լաւ կ'ըշակին եթէ գնողները ճշմարիտ գնողներ ըլլան փոխանակ հետաքրքիր բազմութեան մը, որուն շնորհիւ շատ անգամ կ'սակածա-

ւոր մարդիկ ալ կրմանեն և առանց վճարելու դուրս
կելլեն ձեռքը կամ գրպանը լեցուն ։

Կարծեմ մինչև հիմա ըստածներէն բաւական հաս
կցուեցաւ դարդասիրութեան կա՛հ շուայրութեան զանա-
զան տարբեր կերպերը ։ Աղջիկ տղայք պէտք են դիտ-
նալ թէ զարդասիրութիւնը օգտակար է ընկերութեան
եթէ բարոյականութեան եւ համեստութեան պահան-
ջած պայմաններով ընթանայ . որովհետև քաղաքակ-
թութեան և գարդադման խթան մ' ըլլալէն և բարեկե-
ցութեան օգնելէն դատ , ժողովրդական դասուն գոր-
ծօնէութեան խիստ կարևոր է ։

Արհեստից , դպրութեանց եւ դիտութեանց կըր-
թութիւնը , կամ թէ ըսենք , քաղաքակրթեալ աղգաց
զարդասիրութիւնը արուեստական աշխատութեանց
արտաքոյ կարգի զարգացումն կուտայ , եւ ա՛յն բնու-
նիքները որ չափաւոր միճակի աէր են՝ կ'աղնուաղնէ ,
կը բարձրացունէ եւ օգտակար ու սիրելի սոյսորու-
թեանց կրթարժեցունէ . Չարդասիրութենէ զգուշանալու
բիւրաւոր միջոցներ կան ։ Առաջին անգամ աս դիտնալ
պէտք է՝ որ ամէն մարդոց հաճելի ըլլալու պէտք չկայ ։
Աս ալ դիտնալ պէտք է՝ որ սուղ բաները չեն որ աղ-
ւոր են ։ Խեղացի եւ չըջահայեաց կիներ կրնայ տեսնել
որ վերին աստիճանի հարուստ կիները ամէնէն աւելի
պարզը կը հաղնին ։ Կերպասեղէն հագնելու պիտի ցու-
ցնէ՝ թէ հարուստ եւ եղեր , բայց հարուստ չեղողն
այնպէս ցցնելով ի՞նչ կրնայ շահել ։

Կարգուած կիներ պէտք չունի փայլուն երեւնալու ,
ծաղրելի կրլայ , ուստի ինքզինք ծածկելն աւելի լաւ է ։
Այն աղջիկը որոյ մանկութիւնը իմաստուն և ժրագլուխ
մօր մը աչաց ներքեւ կրթուած է , և բարոյականեւ կը-
նական դասերն ալ աւանդուած են , այսպիսի աղջիկ մը
քրիստոնեայ կին մը պիտի ըլլայ եւ իրեն՝ դժուար չը-
պիտի ըլլան իւր պարտաւորութիւնները կատարել . Աղ-
ջիկ ազան իւր ընտանեաց օգնելու համար իր ժամանու-
թեամբ կը եւ իմացականութիւնը գործածելէն եւ իւր ծախուց
հայլու բռնելէն վերջը , բաւական չէ՝ միայն իմացողու

Թիւն ընել ունեցածը աւելցնելու համար , այլ պէտք է որ մեծանձն եւ ողորմած այ ըլլայ :

Կառավարութեանց շուայլութիւնն ալ չատ անդամ կանանց շուայլութենէն ծագումն կառնու . Սակայն տրն տեսագէտները կըսեն ՝ Թէ ալդ շուայլութիւնը եթէ արդիւրի ՝ արհեստից յաջողութիւնն ալ կըդադրի , եթէ գործաւորը պարտալ չկենալու համար պէտք է որ գործին տէրը իւր դրամը գործածութեան դնէ : Ոյս ալ կը յաւելուն ՝ Թէ երբ տեսնուի որ արհեստից ճիւղերէն մին դադարման դատապարտուած է իշխանութեան դիմելու է , որ միջոց մը դանկ արհեստին աւելի զարգացման . վասն զի վաճառականը գիտեն ՝ Թէ վերին կարգի մարդիկ եթէ անոնց այս կամ այն կտուր գնեն , անոնց շուրջը գանձողներն ալ պիտի դրնեն , հետեւաբար վաճառականութեան դադարեալ ճիւղը վերստին շարժումն կառնու :

Ուրեմն զարդասիրութեան յառաջագիմութիւնը կամ շուայլութիւնը չէ ՝ որ ընտանեաց կամ ազգի մը երջանկութիւնը կըտապալէ , այլ այնպիսի մարդոց ստուար ծախքերը ՝ որոնք վճարելու կարողութեան արջանկէն դուրս են : Ոյս վտանգը աւելի կըծանրանայ Թէոր ինքզինք աշխարհային զրօսանաց մատնող կինը աւելի իւր տունէն դուրս տարի քան ներս , եթէ իւր տղայոց դաստիարակութեան հոգ չունենայ , եթէ հանդարտ բնաւորութենէն խորչի , եթէ խորհրդածելէ ճանճրանայ , եւ վերջապէս եթէ միտք զօրացնելը եւ նախատեսութիւն ունենալը զինքը խռովեն ու նեղեն :

Ոյսպիսի կը թուեամք մեծցող կնոջ մը քով գնենք այնպիսի կին մը որուն յատկութիւնները կրօնական դատարակութեան ազդեցութեամբ զարգացած են , եւ իւր բոլոր պարտաւորութիւնները կատարելու մասին զգուշաւոր է . կարգապահութիւն , խնայողութիւն եւ մարդասիրական առաքինութիւնք իւր ամենօրեայ դրաղունքներն են . Հարուստ է , բայց ոչ Թէ իցոյցս աշխարհի . ուրիշներէն աւելի փառաւոր հազնելով զարգասէր մարդոց ուշը գրաւելու է ալ փափաք մը չունի :

Կանանց անպէտ զարդասիրութեան վրայ մեր բա-
ցատրութիւնը քիչ մ' ալ երկարելու համար , անհա-
մեստ կ'ողջ և համեստին մէջ եղած տարբերութիւնը նկա-
տողութեան առնունք : Առաջինը կամ անհամեստը հա-
ճօրից եւ շուայլութեան մէջ կը վնասուէ սիրելի ըլլալը :
Երկրորդը իւր պարտուց կատարման մէջ երջանկութիւն
կը վնասուէ , եւ իր հարստութիւնը գեղեցիկ խնայու-
թեամբ կը դործածէ : Իւր մնուցած զաւակունքը՝ ինչ-
պէս ախարհի մէջ նշանաւոր , նոյնպէս ընտանեաց մէջ
ալ առաքինի կրկան . անձնասիրական կրքերէ հեռի
են , անպէս որ իրենց եւ տան ծառայներուն մէջ տար-
բերութիւն գնելու վտանգը հպարտութիւնը չունին ,
զի գիտեն թէ ծառայից հոգին ալ անմահ է : Աղքա-
տաց դանկ մը նետելով երեսնին մէկ կողմ դարձունելը
անհնարին մեղք կըսեպեն , վասն զի արհամարհանաց
եւ հարստութեան գղութի կրքերը Աստուծոյ սիրովը
եւ գիտութեամբ կրթուած սրտերու մէջ չեն գտնուիր :

Մեր այս դասին եղբակցութիւնը սա եղած է . յի-
ռալով թիւնը բոտ ինքեան ոչ չար է եւ ոչ բարի : Ի՞նչ
արուեստից ճարտարութեանց եւ գիտութեանց իբրեւ
հետեւանք նկատենք՝ քաղաքակրթութեան համար ան-
խուսափելի թէութիւն մ' է , եւ անհամար բազմու-
մութեամբ աշխատողներու համար բարեկեցութեան և
բարոյականութեան աղբիւր , շուայլութիւնը եթէ վիճակ
նին չներողներուն համար մեղք է , հարուստներուն
համար ալ ալ բոք մը և բարոյականութիւն մ' է : Այն
հարուստները որ Նախախնամութեան իրենց տուածը
լաւ դործածել չեն գիտեր , բաւարոյական և առողջ
միտք չունին , Գալի սնդամին ալ հարստութիւնը գոր-
ծածելու վրայ դաս մը պիտի գրենք :

Ա Յ Լ Ե Ի Ա Յ Լ Ք

Ք Ա Ի Ա Ռ Ա Կ Ա Ն

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ Ի ՆԻԿՈՍԻԴԱ

Նիկոմիդիաց վիճակին Գեր . փոխ — առաջնորդ
Ստեփաննոս Ծ . վարդապետի սեպ . 14 Ի հրաւիրանաց
դրերով անոյս 4 ին 'ի Նիկոմիդա դումարեցաւ վիճա-
կին գաւառական ժողովը :

Խնդրոց կարգն էր

Ա. Ընտրութիւն կեդրոնական երեսփոխանի .

Բ. Ընտրութիւն գաւառական վարչութեան կրօնա-
կան ժողովոյ .

Գ. Ընտրութիւն գաւառական վարչութեան՝ քաղա-
քական ժողովոյ .

Դ. Առաջնորդական և դիւանական տրոյք բաշխումը :

Ե. Դադարելի երեսփոխանաց վիճակահանութիւնը :

Ի ներկայութեան 12 երեսփոխանաց ատենը բա-
յուեցաւ . բայց տեղատարաւ անձրելին պատճառաւ
հրաւիրելց շատերը չիկրնալով գալ՝ մեծամասնութիւն
չիդոյացաւ , հետեւաբար առաջարկեալ խնդրոց վրայ
միայն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան : Նոյն օրը
ժողովոյն նախագահ փոխ — առաջնորդ հայրը ներկայ ե-

ընտրութեանց հաճութեամբ, կրկին հրաւիրանայ դը-
րեր զրկեց առ բացակայ երեսնութեանս հոկ. 6 կիւրա-
կէ աւուր ժողովոյ ներկայ գտնուելու համար :

Որոշեալ օրին 21 երեսնութեանց կամ մեծագոյն մա-
սին ներկայութեամբ ժամ. 8 1/2 ին ատեններ ընթացելով,
նախ գիւանի կաղմութիւն եղաւ, Մեծ. Սարգիս Էֆէն-
տի Մկրեան Ս. Ստենապետ ընտրուելով, եւ Բ. ատենա-
պետն ու երկու ատենադպիրներն ալ վերահաստատուե-
լով :

Յետոյ Կ. Պօլսոյ աղբային կեդրոնական ընդհանուր
ժողովոյ համար Նիկոմիդիայ դաւառին երեսնութեան
ընտրութեան ընդհանուր քուէով Մեծ. Տիգրան Էֆէն-
տի կիւմիւշկերտանեան :

Ժողովն այս դործողութիւններէն վերջը դաւառա-
կան քաղաքական եւ կրօնական ժողովոյ ընտրութեան
ձեռնարկեց :

Նորընտիր կրօնական ժողովոյ անդամներն են

Արմ. Տ. Մեսրոպ քահանայ Նիկոմիդիայ	քուէ 17 .
” Տ. Կարապետ քահանայ Պարտիզակի	” 16 .
” Տ. Արիստակէս քահանայ Նիկոմիդիայ	” 13 .
” Տ. Յակովբ քահանայ Նիկոմիդիայ	” 13 .
” Տ. Ներսէս քահանայ Նիկոմիդիայ	” 13 .

Քաղաքական ժողովոյ անդամներն են, առաջին
քուէարկութեամբ

Մեծ. Եղիա Էֆէնտի թիրեաքեան	քուէ 44 .
” Ալեքսանդր ” Աբրահամեան , ...	” 40 .
Երկրորդ քուէարկութեամբ .	
” Կարապետ Էֆէնտի Ներսիսեան	” 46 .
” Յարութիւն ” Թումայեան	” 46 .
” Ստեփան ” Խաւէզեան	” 43 .
” Ոսկան ” Մարապեան	” 40 .
” Դիւդուր ” Երամեան	” 8 .

Ժողովն իւր ընտրական գործողութիւններն աւար-
տելէն վերջը սկսաւ խորհիլ առաջնորդական տրոյ և
գիւանական ծախուց վրայ . բաւական վիճաբանութիւն
ներէն ղինի երկու արտիյառաջ որոշուած սուրբը միա-

ճայն հաւանութեամբ ղերահաստատեց :

Մենք ինչպէս յառաջ, նոյնպէս եւ այժմ հաստատեալ
պէս վստահ եմք որ վիճակիս իւրաքանչիւր թաղերու
խորհուրդք պիտի փութան ընդհանուր ժողովոյ գրամս-
կան մասին տուած այս որոշումը յարկելով արդեամբք
պատասխանել : Վիճակայինք ճանչցած են իրենց իրա-
ւունքը և կրօնական գործադիր իշխանութենէն օրինա-
ւոր տեսչութիւն եւ հսկողութիւն իրենց կրօնական և
կրթական գործոց վրայ : Սակայն պէտք է ճանչնան
նաեւ իրենց պարտաւորութիւններն ալ, այն է յարգել
գործադիր մարմնոյն որոշումները և չիլնայել իրենց
նիւթական օգնութիւնները :

— Օր մը Սողոմոն հարցունցաւ թէ Աթենացւոց
տրուած օրէնքներն ամենէն լաւ օրէնքներն էին : Պա-
տասխանեց՝ թէ ես օրինաց այն կարգի լաւերը տուի,
որ կրնային գործածել :

— Սահմանադրութեամբ կառավարուող ժողովրդ-
դեան համար օրինաց եւ հայրենեաց սէրը տարա-
ծուիլ պէտք է . ասիկա յաջողութեամբ համար նախ
ժողովրդեան սիրտը եւ միտքը մշակել պէտք է, որ
պէսզի օրէնքը սիրէ եւ հայրենեաց մերձաւոր եւ հե-
ռաւոր շահն ուղեանը հասկնայ :

— Ինողք իրենց գիտութենէն աւելի կրքերնին եւ
ղգացումին ժառանգութիւն կը թողուն զաւիններուն :

— Տգէտ եւ անկիրթ տան յաջողութեամբ երկարա-
տել չէ :

— Տգիտութիւնը բարձրը կապականէ, բարուց
ապականութիւնն ամբողջ ժողովուրդներ կը փճացունէ :

Մ Ա Հ Ա Գ Ո Յ Ժ

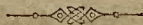
Ամայս հինգերորդ օրն անախնկալ եւ ծան-
րագնի կորուստ մը պատահեցաւ :

ՆԵՐՍԷՍ Փարեգին Յ. Մալեանց՝ որ սուրբ
վանքիս վարժարանի մէջ աշակերտելով՝ ուրիշ
կարեւոր գիտութեանց հետ հայախօս բանասիրի
մը տաղանդն ու ճաշակը կատարեալ ունէր , Նի-
կովիդիոյ թեմին բազմաբնակ գիւղերը դասա-
տուի պաշտօն վարելով՝ իբր կորդ երկրի վրայ
անախնունելի յաջողութեամբ նախնական կրթու-
թիւնը աճեցնելու աշխոյժ եւ դործօնեայ դաս-
տխարակ մ՝ եղած էր , եւ վերջին ժամանակներս
Ս. վանքիս Գիշերօթեայ վարժարանին մէջ տաճ-
կերէն լեզուի դասատուութիւն կընէր , և հայե-
րէն լեզուի բանասիրութեան համար ունեցած
բնական յաջողութիւնն այս լեզուի գրականու-
թեան համար ալ կ'երեցունէր , եւ վարժարանին
Տնօրէնութիւնը ԳՈՀ կընէր . մտքի հարստու-
թեամբ լեցուն այսպիսի ճրագ մը մարեցաւ յոյժ

Թեթև գլխոյ ցաւով մը գրեթէ յանկարծակի մեռանելով : Մտաւոր և բարոյական շնորհքներու հետ մարմնոյ գեղեցիկ եւ պատշաճ յօրինուածով յատկութիւնները , իւր քսան եւ ութամեայ առողջ եւ կորովի հասակը , մէկ ու կէս տարւոյ փեսայութեամբ այրի թողած մանկահասակ հարսը , եւ երկամեայ արեւով աշխարհի վրայ որը ձգած մէկ հատ արու զաւակը , ասոնք այնպիսի զուգադիպումներ եղան ամենաակտուր պարագայներու , որոց յիշատակը իբրեւ սեւ կետերու տոբուորութիւն անջնջելի դրօշ մուեցաւ բոլոր բարեկամաց եւ ծանօթից սրտից մէջ :

Հանդուցելոյն հայրը , Մեծ . Յովհաննէս Լեփէնտի Մովսէսն , նախկին դասատու հայկաբանութեան մենաստանիս , որ իւր սիրելի դակին վրայ իւր գրագիտական հաշակին դործնական յառաջատուութիւնը ի ծերացեալ հառակին կը վայելէր , հախախնամող Աստուծոյ մատուցած այս փորձութեան բաժակը՝ օրհնութեան արտասուելով ձեռք առած . *Էս փխանակ քո թրքեակ Լճ մրմնջելով կը հետեւէր դադաղին՝ զոր բարեկամք խուռն բազմութեամբ չըջապատած էին :*

Ճաշակ մը տալու համար թէ ինչ առտի՛հանի յառաջագիւմութիւն ունէր բանասիրութեան մէջ , հանդուցելոյն բանաստեղծական գրուածներէն կտոր մը կըդնենք : Յոյս տալով ընթերցողաց թէ սորա բոլոր երկատիրութիւնները պիտի տպագրուին յատուկ մատենի մը մէջ :

ՈՂԲՈՒՄՆ

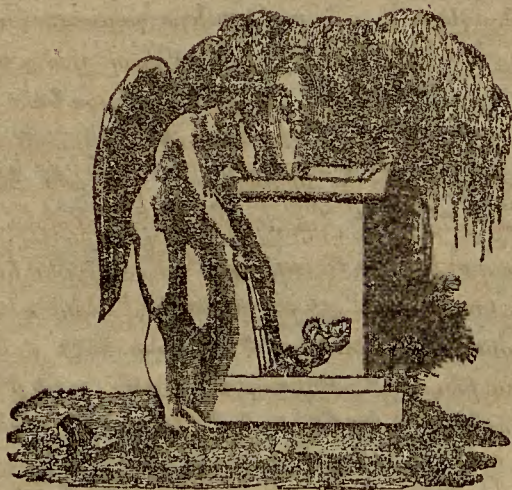
Ի ՎԵՐԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ

Սիրտ իմ դելաւ յիս ,
Եւ ես գտայ դառնացեալս
Ողբ երեւ .

Սիրտ վիրաւոր , զաչս ընդ երկուս բաժանեմ ,
Մերթ ընդ երկին դէտակն 'ի վեր , մերթ յերկիր :
Շանթիք ցաւման ճայթին յեթեր դէմ ընդ դէմ ,
Պատի զերկրաւ լռին թախիժ մահակիր :
Դառնացելումս աչք պակասեալ յարատուաց ,
Յայտս իմ թառամ կան ցամաքեալ շիթք աղի :
Լալ կարօտիմ 'ի սիրտ տխուր սրգազգեաց ,
Ոսկայն ընդ վայր անձն իմ կոծով նրաղի :
Թէ ո՛չ յարտօսր իմ խոնարհիս , գըթա՛ծ Տեր ,
Թէ տրտմախառն հառաչքս իցեն 'ի նոնիր ,
Զո՛ւր զաւերակս 'ի կոծ չարժեմ ողբանուէր ,
Զայն տամ ողորմ դերեզմանաց դիակիր ,
Երուսաղէ՛մ , Երուսաղէ՛մ , ազանց մայր ,
Ըգքեղ խնդրեմ , եւ դու ահա չես՝ ուրեք .
Արմուկն 'ի վէմ , ձեռն 'ի ճակատ , ցաւոց այր ,
Քեղ 'ի խնդիր աչքս հալեցան անձկաբեկ ,
Ո՛հ , թէ բզբեղ մոռանայեմ 'ի սրտէ ,
Յայնժամ ինձ ոչ քոյդ գառնանայր յիշատակ ,
Մինչ կաող 'ի սուգ , ես բերկրիցեմ յայտմ հետէ :
Տուն՝ եւ տապան ինձ քոյդ լիցի վիշատակ ,

Ողորմ ձայնիս պատասխանէ լուծիւն ,
 Համայն աւեր , պատկեր մահու տխրական ,
 Յաւիտենից նինջ տարածեալ մահաքուն .
 Դիտեմ հանդէպ լայնածաւալ գերեզման :
 Երբ իմ դքեղ , Սիրիւն , յիշեալ 'ի սրտի
 Եւ գերարտօսը յայտու իմ գունատ զեղաւ ոչ ,
 Երբ զակն առ քեզ անձկակարօտ դարձուցի ,
 Եւ հեծուծիւնք ոչ յուզեցան խոր յողուով :
 Օհն զիմ զհետ երամբ դասերց ջայլական ,
 Առէք զքնար ողբոց 'ի քող սևաթցր :
 Որ դքեղ , Սի'օն , սիրեացն որպէս բիբ ական ,
 Դիմասցի յաղերս լալոյս՝ խնկոց քան 'ի բոցր :

ՆԵՐՍԷՍ Գ. ՄԱՂԱՆ

ԹՈՉՈՂ ՄԱՐԴ ՄԸ

Եւրոպական մէկ երկու թերթեր Պ. Տը Կրուֆ անուն անդղիագրոյ մը հետեւեալ ցաւալի գիտումը կը պատմեն , որ ատղի տները է անցեալ յուլիս ամսոյ մէջ :

Մարդիկ միշտ նոր եւ չափսնուած բաներ հնարելու կը ջանան , ոմանք ծովուն ներքեւ ճամբայ բանալու հետամուտ կ'ըլլան , ոմանք զանազան իրաց համար մեքենայ հնարելու , ոմանք ալ ցնորական եւ անկարելի բաներ հնարելու երազներ կը քանեն : Պ. Տը Կրուֆ անդղիացիին այս վերջին հնարագէտներուն կարգէն է եղեր , բայց իւր գիւտին անյաջողութեան վրայ մաքէն կ'առնած անգամ չանցունէր եղեր :

Այս մարդը պարզապէս միտքը կը դնէ Գետաղոսի թռչելու առատելն հաւաստել , եւ օդին մէջ թռչել զոյգ մը թռչեր շինելով :

Թէ՛ , թէ՛ բառերը միշտ իւր խօսակցութեանց մէջ կը գործածէ եղեր , երեւակայելով՝ թէ օդին մէջ արծուոյ եւ պատկուհի պէս պիտի կրնայ թռչել : Անգագար կ'այլխառի մինչեւ օդոց վերնագաւառը ճանաչարհորդելու համար սիրտը գրած գործիքը կ'աւարտէ :

Ստուգիւ , Պ. Տը Կրուֆ կրցեր էր չինել այնչափ բան մը՝ որ բարձր տեղերէ անմնաս վար իջնելու կը ծառայէր : տեսակ մը հովանոցներ էին բոս բաւականին կատարեալ : Թեւերը չէին կրնար դնել թռցնել , բայց գիւրտ թիւն մը կրնային տալ բարձրացած օդապարիկէն վար իջնելու քիչ մը ատեն կողմնակի ուղղութեամբ օդոյն մէջ երեւալով : Ինքն ալ համոզուած էր գիւտին անխառնութեամբ , ուստի կերպ մը հապարտութեամբ միշտ սա խօսքերը կը կրկնէր « շինածս այս է , ինձմէ վերջը տուի յաջողակ մէկը պիտի ելլէ եւ իմ այս ծրագիրս եւ գիւտըս կատարեալգործէ » :

Այս գիւտին թեւերն էին խեղճով ծելուած մետաքսեայ երկու լայն առադասաներ՝ որոնք թռչնոյ ագիի ձևով վերջացուած եւ տախտակի մը վրայ կապուած էին

վարագուռի պէս կ'ամփոփուէին և կը բացուէին չուան-
ներով զորս Տը կրուֆ ձեռաց մէջ կ'առնէր իւր դործի-
քէն վեր փոքր տախտակի մը վրայ նստած տառեր :

Վերջապէս , ինչպէս որ ըսինք , Տը կրուֆ իւր դոր-
ծիքովը կրնար բարձրէն փոխանակ ուղղութեամբ իջնե-
լու՝ կոր գծով իջնել : Դարձեալ կրնար հարիւր մէթրի
չափ տեղ երթալ գրեթէ հորիզոնական ուղղութեամբ եւ
հեռատեսներուն հաւատացնել՝ թէ ինք կատարելա-
պէս թռչելու հնարքը գտած է :

Բայց եթէ դժբաղդաբար թեւերը բաւական արագու-
թեամբ չի բացուէին , եւ եթէ հոլմ մը դանոնք խոր-
տակէր (ինչպէս որ եղաւ ալ) , անկարելի էր իրեն ա-
ռաջին ուղղութիւնը գտնել , եւ անշուշտ թշուառ մարդը
գետին իյնալով գլուխը կը ջախջախէր :

Այս տարուան յունիս ամսոյ սկիզբները Տը կրուֆ ա-
ռաջին փորձը ըրեր է Լոնտրայի մէջ ի ներկայութեան
միլիոնաւոր մարդոց : Սիմոն անուն օդագնացի մը օդա-
պարիկ նաւակին վրայէն կախուելով օդին մէջ բաւա-
կան բաժր ելեր է , վերջը օդագնացը չուանը կտրեր եւ
Բուլ Բարը գետին հասեր է անվնաս , սակայն այս յայտ-
նի է՝ որ եթէ մթնոլորտը հանդարտ չլլար , ան-
պատճառ մեծ վնաս պիտի հանդիպէր :

Առաջին փորձէն երկու երեք օր վերջը՝ երկրորդ
փորձ մ' ալ ընել կուզէ , եւ այս անգամ առանց վնաս
մը հասնելու վար կիջնէ :

Վերջապէս յուլիս 23 ին երրորդ անգամ ալ թռչիլ
կուզէ Բրըմփորնը բսուած պարտեզին մէջ : Անթիւ բազ-
մութիւն կը գումարուի այս հանդիսին ներկայ դրտ-
նուելու : Որոշեալ ժամուն Սիմոնի օդապարիկը կրբար-
ձրանայ հետն ունենալով Տը կրուֆը եւ դործիքն ալ պա-
րանէ մը կախուած : Օդագնացն առջի բերան բաւական
բարձր կ'ենէ , յետոյ կըցածնայ երկրէս գրեթէ քանի մը
ոտք բարձրութեամբ : Օդապարիկը Ռոպէրթ Սթրէթի
մօտ Սուրբ Ղուկաս եկեղեցւոյն զանգակատան կըմօ-
տենայ , այն ատեն Սիմոն կ'աղաղակէ . — Զուանը կտրե-
ցեք : ասպա թէ ոչ զանգակատան վրայ կիյնաք : զգու-

շացէք. — Այո՛, կը պատասխանէ Տը Կրուֆ, գերեզման
պիտի իջնեմ. —

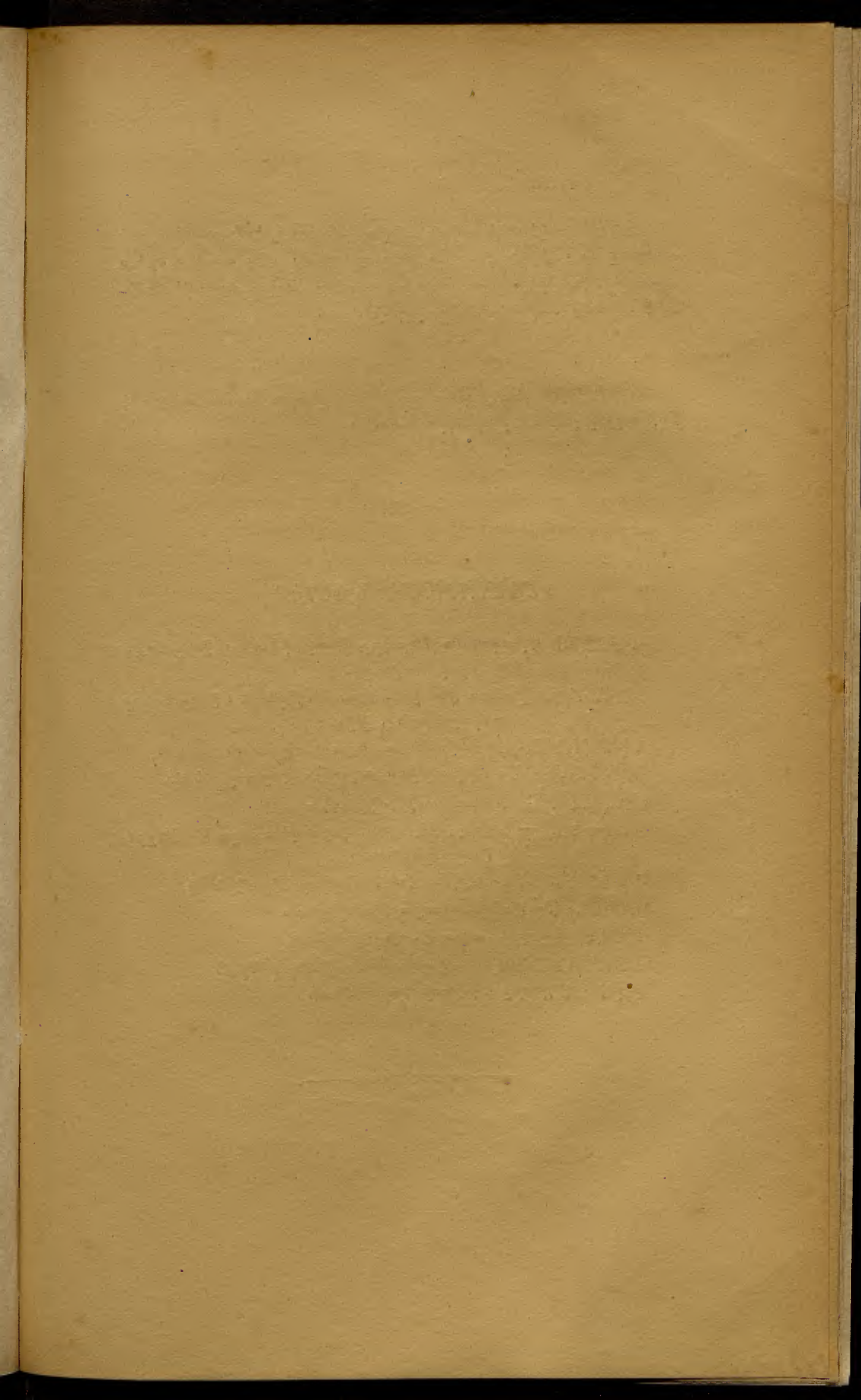
Նոյն վայրկենին, Տը Կրուֆ չուանը կը կտրէ . . . եւ
ի՞նչ կը պատահի. . . արդեօք ուժ գին հողմ մը գործիքը
կտոր կտո՞ր կրնէ, կամ թէ Տը Կրուֆ խեղճը կը կորսն-
ցընէ, յայտնի չէ. գործիքը կ'սկսի շրջան առնուլ եւ շա-
րունակ դառնալ օդին մէջ, եւ մանրերկրորդէ մը վեր-
ջը ողորմելի Բաշա Ֆաթմէ Ռապէրթ Սթրէթի քարայտա-
կին վրայ կիյնայ երկրէս ու թսուն ոտք բարձրութեամբ :

Միկինաւոր մարդիկ իրեն նստէն դացած էին Գրը-
մորնը պարտիզէն սկսեալ, սակայն այս հետաքրքիր և
պարապօրդ մարդիկը՝ որոնք իւր կեանքը առժող
մարդ մը տեսնելու հաճոյքով եկած էին, տեսան՝ որ ող-
բերեալան խաղի մը հանդիսականներն են :

Այս սարսափելի և երկիւղալի տեսարանին առջև մի-
այն երկու հոգի նուազեցան և գրեթէ կայծակնահար
եղան, մէկը Սիմոնն էր, որ ամբողջ ժամ մը իւր օգտաւա-
րիկին մէջ գիտակցութիւնը կորսնցուցած մնաց, միւսը
Տը Կրուֆի կինը :

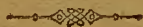
Տը Կրուֆ օդին մէջ բարձրանալէն յառաջ կնոջը պա-
տուիրեր է՝ թէ կառք մը հեծիր և այս կողմէն դէպ
ի ՇէլսէաՆեկո՛, պիտի չ'ուշանամ և վար պիտի իջնեմ :
Խեղճ կինն իւր էրկանը խորհրդոյն համեմատ ճիշդ ա-
նոր վար իյնալուն հոն կը հասնի :

Տը Կրուֆ բոլորովին չէ մեռեր ինկած ատենը, բայց
հիւսադանոց փոխադրուելու ճանապարհին վրայ շունչը
փչեր է :

ՅՈՅՍ Ը Կերեւի ամինն անգամ մը 64 երեսէ բաղկացեալ
տեսարով մը : Գինն է ամեն տեղւոյ համար մէկ տարին երեք
արծաթ մէճխիւն : Վեց ամսուան համար՝ երկու արծաթ մէճխ-
տիէ առանց ծախուց ճանապարհի :

ՅՈՒՍՈՅ հետ յարաբերութիւն ընելու համար պէտք է
թղթակցել յանուն խմբադրութեան :

ՍՏՈՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆՆԵՐ

Կ. ՊՕԼԻՍ. Գրավաճառ եղբարք Գրավաճեան . Չաքմաք-
ճըլար Կօզուշու

ԲՆՐԱ. Ծխավաճառ Ստեփան աղա Կիւլէրեան . Տօղբու Էջ
սլարադան , թիւ 173

ՆԻԿՈՄԻԴԻԱ. Մ. Յովնանէս աղա Եսաղըճեան

ՊԱՐՏԻՋԱԿ . Մ. Յարութիւն աղա Մ. Կարապետեան

ԱՏԱԲԱԶԱՐ . Պ. Արմենակ Յ. Երամեան

ՄԵԾ—ՆՈՐ — ԳԻԻՂ, ԲԱԶԱՐՈՒ. Կարապետ աղա Մ. Անդր.
Շարաղխանեան

Ի ՄԷՐՏԷԿԵՕԶ Տ. Վրթանէս Բահանայ Տէրաէրեան

ՊՐՈԻՍԱ. Մ. Ստեփան աղա Թանկերեան

ԿԵՅՎԷ. Աղարիկ աղա Մ. Յ. Երամեան

ԱՆԴՐԻԱՆՈՒՊՕԼԻՍ . Թորգոմեան ընկերութիւն

ԿԱՐՍ . Մ'Էրտիչ Էֆէնտի Էհրամեան

